

Русский? Договоримся!

Szymon Domański
Rafał Otręba

**Program nauczania języka rosyjskiego
dla III etapu edukacyjnego – liceum ogólnokształcącego i technikum
nauczanego jako język pierwszy, poziom podstawowy
i rozszerzony (III.1.P, III.1.R), oraz jako język drugi (III.2, III.2.0)**

opracowany w ramach projektu:

„Tworzenie zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Redakcja merytoryczna: Beata Luc
Redakcja językowa i korekta: Eduexpert sp. z o.o.
Projekt graficzny i projekt okładki: Eduexpert sp. z o.o.
Redakcja techniczna i skład: Eduexpert sp. z o.o.

Weryfikacja i odbiór niniejszej publikacji: Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie

w ramach projektu: *Weryfikacja i odbiór zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy*

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl

Spis treści

WSTĘP	4
1. Charakterystyka programu	5
2. Cele kształcenia i wychowania zgodne z podstawą programową – język obcy nowożytny (III etap edukacyjny)	8
3. Treści nauczania – wymagania szczegółowe	10
4. Warunki i sposób realizacji kształcenia z uwzględnieniem edukacji włączającej	21
5. Formy, techniki i metody pracy na lekcjach języka rosyjskiego	25
6. Ocenianie osiągnięć uczniów	31
7. Ewaluacja procesu kształcenia	34
BIBLIOGRAFIA	37

WSTĘP

Szanowni Państwo!

Prezentujemy program nauczania języka rosyjskiego opracowany w oparciu o podstawę programową kształcenia ogólnego dla III etapu edukacyjnego – liceum ogólnokształcącego i technikum. Program przeznaczony jest dla uczniów czteroletniego liceum oraz pięcioletniego technikum, którzy uczą się języka rosyjskiego:

- jako pierwszego na poziomie podstawowym – wariant podstawy programowej III.1.P;
- jako pierwszego na poziomie rozszerzonym – wariant podstawy programowej III.1.R;
- jako drugiego, kontynuując naukę po dwóch latach w szkole podstawowej – wariant podstawy programowej III.2;
- jako drugiego od podstaw – wariant podstawy programowej III.2.0.

Podstawa programowa określa w sposób orientacyjny poziom biegłości językowej dla swoich poszczególnych wariantów, nawiązując do Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego. Warto jednak zaznaczyć, że powiązanie to nie stanowi formalnego odniesienia jednego dokumentu do drugiego. Uczniowie realizujący wariant podstawy programowej III.1.P osiągną poziom B1+ w zakresie sprawności mówienia i pisania oraz B2 w zakresie rozumienia wypowiedzi. W przypadku wariantu III.1.R osiągną poziom B2+ w zakresie mówienia i pisania oraz C1 w zakresie rozumienia wypowiedzi. Realizując wariant III.2 – poziom A2+, natomiast w przypadku wariantu III.2.0 – A2 w zakresie wszystkich umiejętności językowych.

Reasumując – zróżnicowanie poziomów biegłości językowej dla poszczególnych wariantów podstawy programowej, a co za tym idzie także liczby godzin przeznaczonych na naukę języka rosyjskiego, jest znaczne, dlatego też autorzy programu zdecydowali się nie sugerować realizacji konkretnych treści kształcenia w poszczególnych klasach, dopuszczając tym samym program do realizacji zarówno w szkołach publicznych, jak i niepublicznych, a Państwu oddając autonomię w doborze treści nauczania.

Jest kilka powodów, które wpływają na osobliwy charakter niniejszego programu. Po pierwsze treści kształcenia – w przypadku nauki języka nie sposób nie zauważyć, że treści nauczania powtarzają się w poszczególnych klasach na wszystkich etapach edukacyjnych. Wraz z wiekiem uczniów te same aspekty są jedynie rozszerzane. Biorąc to pod uwagę, autorzy nadali programowi charakter spiralny – treści będą powtarzane i rozszerzane na coraz wyższych poziomach.

Kolejną cechą charakterystyczną, wyróżniającą niniejszy program nauczania, jest uwzględnienie w nim założeń edukacji włączającej, co podkreśla wieloaspektowy charakter programu i pozwala na jego realizację w szkołach z oddziałami integracyjnymi. Położenie w programie dużego nacisku na kształcenie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) wyposaży nauczyciela języka rosyjskiego w narzędzia pracy niezbędne w klasie zróżnicowanej pod względem potrzeb i możliwości.

Po trzecie w programie szczególną uwagę poświęcono kształtowaniu kompetencji kluczowych, pożądanych na rynku pracy. Uczniowie szkół ponadpodstawowych powinni zostać wyposażeni w kompetencje:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- w zakresie wielojęzyczności;

- matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
- cyfrowe;
- osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- obywatelskie;
- w zakresie przedsiębiorczości;
- w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej (Dz. Urz. UE 2018, C189/1).

Czwartym aspektem świadczącym o wyjątkowości niniejszego programu nauczania są założenia teoretyczno-naukowe. Autorzy obrali za punkt wyjścia aspekt motywacji uczniów szkół ponadpodstawowych przy wybieraniu języka rosyjskiego. Bardzo często uczniowie inspirowani są podobieństwem języka rosyjskiego do języka ojczystego, zatem warto wykorzystać motywację w procesie kształcenia. Ponadto nie zapominajmy o tym, że młodzież zmienia się tak, jak zmieniają się otaczający nas świat oraz wymagania na rynku pracy, inne niż jeszcze kilka lat temu. Pracodawcy poszukują pracowników kreatywnych, aspirujących, poszukujących innowacyjnych rozwiązań, asertywnych, wytrwałych, zdolnych do pracy w zespole, do współpracy, a przede wszystkim umięających się adaptować do nieustannie zmieniającego się świata. Właśnie dlatego autorzy zdecydowali się przyjąć dla programu takie założenia teoretyczno-naukowe, które pozwolą na wyposażenie absolwentów liceów i techników w cechy niezbędne na dynamicznie rozwijającym się rynku pracy. We współczesnej glottodydaktyce najbardziej zasadne jest odwołanie się do teorii konstrukttywizmu oraz – co ważne w kontekście nauczania języka obcego – do podejścia komunikacyjnego. Teoria konstrukttywizmu stawia ucznia w roli konstruktora własnej wiedzy, oddaje mu autonomię, zmienia się także podejście do informacji. Celem samym w sobie nie jest już tylko jej posiadanie, ale umiejętność przekształcania, przetwarzania jej, porządkowania i interpretowania. Podejście komunikacyjne natomiast sprzyja nauce języka ujmowanego nie jako zbiór czysto teoretycznych reguł, a jako narzędzie do porozumiewania się, wymiany informacji. W podejściu komunikacyjnym duży nacisk kładzie się na praktykę, na „produkcję” języka, ważna jest komunikacja, a zatem mówienie i rozumienie wypowiedzi, prawidłowe reagowanie językowe w określonych sytuacjach. Chcąc uczyć w duchu podejścia komunikacyjnego i idei konstrukttywizmu, nauczyciele powinni odejść od kultury błędu, postrzegać błąd nie jako przeszkodę na drodze do osiągnięcia celu, lecz jako jeden z niezbędnych elementów w procesie przyswajania języka.

Rzecz jasna kształcenie w liceum ogólnokształcącym i technikum różni się nieco od siebie, w przypadku języka obcego można jednak zauważyć pewne podobieństwa. Są nimi m.in. faza rozwojowa, w jakiej znajdują się uczniowie, czy motywacja do nauki. W niniejszym programie nauczania autorzy skupią się na jednym i drugim, tak aby mogli Państwo dostosować proces dydaktyczny do potrzeb i zainteresowań swoich uczniów.

Wyrażamy nadzieję, że niniejszy program sprostą Państwa oczekiwaniom i przyczyni się do inspirujących spotkań na lekcjach języka rosyjskiego.

Szymon Domański i Rafał Otręba

1. Charakterystyka programu

W dobie postępującej globalizacji szkoła ma za zadanie przygotować uczniów do funkcjonowania w nieustannie zmieniającej się rzeczywistości. Powinni oni zostać

wyposażeni w umiejętności adaptacyjne, czyli takie, które pozwolą im się szybko przystosować do nieustannie zmieniającego się świata. W prezentowanym programie nauczania języka rosyjskiego zdecydowano się podkreślić kształtowanie kompetencji kluczowych oraz oprzeć program na teoriach naukowych podkreślających autonomię ucznia i kładących nacisk na praktyczny wymiar nauki języka obcego. Równie ważne dla autorów programu jest przekazanie Państwu informacji dotyczących kształcenia z uwzględnieniem założeń edukacji włączającej, dzięki której każdy uczeń, bez względu na ograniczenia, znajdzie swoje miejsce w świecie.

Konstruktywistyczny model nauczania doskonale wpisuje się w realia XXI wieku, gdyż opiera się na „twórczej, poznawczej aktywności ucznia, na wychodzeniu od jego wiedzy i przekonań. (...) Wiedza jest aktywnie konstruowana przez podmiot poznający, dochodzenie do wiedzy jest procesem adaptacyjnym, w którym następuje stopniowa umysłowa organizacja badanego i doświadczanego świata” (Chorab 2017: 46). W podejściu konstruktywistycznym uczenie się jest bliskie naturalnemu procesowi poznawania świata, jego doświadczaniu. Biorąc pod uwagę fakt, że każdy z nas preferuje poznawanie świata za pomocą innych kanałów, w konstruktywizmie nauczanie oparte jest na założeniach neurobiologicznych. Przystawianie wiedzy powinno być przyjemne dla naszego mózgu, co oznacza, że w procesie nauczania powinniśmy uwzględnić indywidualne potrzeby naszych uczniów, związane z dominującym kanałem przyswajania wiedzy (wzrokowy, słuchowy, kinestetyczny). W konstruktywizmie opieramy proces dydaktyczny na uczniowskim eksperymentowaniu, poszukiwaniu pomysłów. Nauczyciel konstruktywista stawia przed uczniami atrakcyjne dla nich problemy, związane z ich własnymi doświadczeniami. Taki model kształcenia prowadzi do holistycznego postrzegania świata przez naszych wychowanków, do kształtowania ludzi „mądrych”, którzy chcą nieustannie konstruować swoją wiedzę od nowa, podawać ją w wątpliwość, doświadczać i kreować (Chorab 2017: 51–53).

Teoria konstruktywizmu stała się dla autorów punktem wyjścia do uwzględnienia założeń edukacji włączającej, co czyni niniejszy program innowacyjnym i nowatorskim. W konstruktywizmie indywidualizacja rozumiana jest jako uwzględnienie właściwości psychofizycznych ucznia w procesie uczenia się. W konstruktywistycznej teorii nauczania badany jest nie tylko stan wiedzy uczniów i ich umiejętności, postuluje się w nim także zdiagnozowanie uczniów pod kątem indywidualizacji nauczania. Ważne jest zatem jasne określenie możliwości intelektualnych, emocjonalnych i fizycznych ucznia w taki sposób, aby dostosować cały proces uczenia się do wszystkich, także uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) (Tarwacki b.r.: 1–4). Planując edukację włączającą, nauczyciel powinien uwzględnić nie tylko uczniów posiadających opinię lub orzeczenie poradni psychologiczno-pedagogicznej, ale także uczniów:

- mających specyficzne trudności w uczeniu się;
- zdolnych;
- chorujących przewlekle;
- z niepełnosprawnością wzroku, słuchu lub ruchu;
- z zaburzeniem zachowania (w tym ADHD - od ang. *attention deficit hyperactivity disorder*);
- cudzoziemców;
- mających trudną sytuację rodzinną, np. po traumatycznych przejściach.

Indywidualizacja procesu nauczania dla uczniów ze SPE powinna dotyczyć przede wszystkim:

- organizacji przestrzeni edukacyjnej (np. dostosowania oświetlenia);
- dostosowania wymagań, poziomu trudności zadań do potrzeb i możliwości ucznia;
- dostosowania sposobu motywowania i języka komunikacji;
- wykorzystywania potencjału ucznia do pokonywania deficytów – wzmacniania jego mocnych stron;
- częstych zmian form aktywności ucznia (np. poprzez wykorzystanie narzędzi cyfrowych) (Solecka 2018).

Kolejnym założeniem, na którym opiera się prezentowany program nauczania, jest podejście komunikacyjne. **Nauczanie języka rosyjskiego powinno służyć przede wszystkim komunikacji**, zatem nauczyciel powinien stwarzać na lekcji takie sytuacje, które są jak najbardziej zbliżone do **naturalnej komunikacji**. Poprawność ortograficzna i gramatyczna ma jedynie pełnić funkcję pomocniczą, a nie być determinantą oceny ucznia. W podejściu komunikacyjnym liczy się przede wszystkim to, czy uczeń osiągnął cel komunikacyjny, czy przekazał informację w sposób zrozumiały dla odbiorcy. Ważne jest zatem odejście od kultury błędu i zrozumienie, że uczeń ma prawo go popełnić, istotne jest, aby zarówno uczeń, jak i nauczyciel postrzegał błąd jako naturalny element dążenia do celu. Nauczanie w duchu podejścia komunikacyjnego jest ściśle związane z teorią konstruktywizmu, gdyż kształtuje ono u uczniów umiejętność kreatywnego rozwiązywania problemów i niejako przerzuca odpowiedzialność za proces uczenia się języka na samych uczniów.

Poza wymienionymi powyżej teoriami naukowymi, na których opiera się program, autorzy podkreślają także konieczność kształtowania ośmiu kompetencji kluczowych oraz kształtowania umiejętności miękkich. Celem kształtowania kompetencji kluczowych jest przygotowanie uczniów do współpracy, funkcjonowania w społeczeństwie, odgrywania różnych ról życiowych, a w przyszłości podjęcia pracy, funkcjonowania na rynku pracy po ukończeniu szkoły lub studiów, elastyczności i potrzeby ciągłego dostosowywania się do aktualnych potrzeb pracodawców. Na lekcjach języka rosyjskiego oczywiste jest kształtowanie kompetencji w zakresie wielojęzyczności, warto w tym zakresie odwoływać się do doświadczeń uczniów szkoły ponadpodstawowej w uczeniu się innych, często kilku języków obcych, a także w komunikowaniu się z obcokrajowcami nie tylko w realnym życiu (podczas np. wyjazdów zagranicznych), ale także w świecie wirtualnym – na czatach, portalach gamingowych etc.

Kompetencje kluczowe zostały określone w Zaleceniach Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 roku (Dz. Urz. UE 2018, C189/1). Mają one charakter uniwersalny, ponadprzedmiotowy, co oznacza, że można je kształtować na wszystkich lekcjach. W załączniku do zaleceń Rady znajduje się zapis dotyczący kształtowania kompetencji kluczowych w odniesieniu do trzech składowych: wiedzy, umiejętności i postaw. Na lekcjach języka rosyjskiego powinny być zatem kształtowane wszystkie kompetencje kluczowe w odniesieniu do trzech powyższych składowych. Umiejętności matematyczno-przyrodnicze będziemy kształtować podczas lekcji kulturowych dotyczących środowiska przyrodniczego Rosji czy w trakcie prac projektowych z wykorzystaniem umiejętności odczytywania danych w tabeli. Umiejętności cyfrowe będziemy kształtować na

wszystkich lekcjach języka rosyjskiego, na których będziemy odwoływali się do metod TIK (technologie informacyjno-komunikacyjne), postawy obywatelskie będziemy rozwijać, rozmawiając o stosunkach polsko-rosyjskich, natomiast krytyczne myślenie, umiejętność pracy w zespole, przedsiębiorczość czy umiejętność rozwiązywania problemów podczas pracy metodą projektu.

Reasumując, autorzy niniejszego programu nauczania nadali mu innowacyjny, autorski charakter poprzez holistyczne podejście do rozwoju ucznia. Program nauczania zakłada kształtowanie wiedzy, umiejętności i postaw w zgodzie z teorią konstruktywizmu oraz podejściem komunikacyjnym, z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb wszystkich uczniów liceów ogólnokształcących i techników.

2. Cele kształcenia i wychowania zgodne z podstawą programową – język obcy nowożytny (III etap edukacyjny)

Ze względu na specyfikę niniejszego programu nauczania, uwzględniającego różne warianty podstawy programowej (język rosyjski nauczany jako pierwszy, poziom podstawowy i rozszerzony – III.1.P, III.1.R – oraz język rosyjski nauczany jako drugi – III.2 i III.2.0), autorzy przedstawiają poniżej cele kształcenia i wychowania wymienione w podstawie programowej dla III etapu edukacyjnego oraz cele kształcenia językowego (ogólne i szczegółowe) z podziałem na warianty podstawy programowej.

Kształcenie w zakresie przedmiotów ogólnokształcących w liceum ogólnokształcącym i technikum ma w głównej mierze na celu:

- traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;
- doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów; posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;
- zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;
- łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrazeniowo-twórczymi;
- rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;
- rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Podstawa programowa ujednoznacza także umiejętności kształtowane w liceum ogólnokształcącym i technikum, są to:

- myślenie – rozumiane jako wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość;
- czytanie;

- komunikowanie się w języku ojczystym i językach obcych;
- kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin;
- sprawne posługiwanie się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi;
- samodzielne pozyskiwanie informacji i dokonywanie ich selekcji;
- systematyczne uczenie się;
- umiejętność współpracy w grupie oraz praca indywidualna.

Rozwijanie kompetencji językowych i komunikacyjnych należy do najważniejszych umiejętności, gdyż stanowią one kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dziedzinach wiedzy. W podstawie programowej wyraźniej zaznaczono, że zarówno te, jak i inne kompetencje, np. dotyczące umiejętności cyfrowych, powinny być kształtowane na wszystkich przedmiotach, dotyczy to rzecz jasna także lekcji języka obcego, w tym przypadku języka rosyjskiego.

Wszyscy nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących – zgodnie z podstawą programową – powinni podejmować działania mające na celu zindywidualizowanie procesu kształcenia, odpowiednio do potrzeb i możliwości uczniów. Uczniom z niepełnosprawnościami powinno się zapewnić optymalne warunki pracy. Formy indywidualizacji stosowane przez nauczycieli powinny wynikać z wnikliwej analizy potrzeb, możliwości uczniów i rozpoznania ich potencjału, tak aby podczas nauki języka rosyjskiego powierzane im zadania nie przerastały ich możliwości (umożliwiały osiągnięcie sukcesu), a z drugiej strony nie obniżały motywacji do dalszej pracy nad postawionymi przed nimi wyzwaniami.

Ogólne cele kształcenia wymienione w podstawie programowej brzmią niemal identycznie we wszystkich czterech wariantach. Subtelne różnice wskazują na poziom opanowania danej umiejętności w danym wariantcie podstawy programowej. Różnice zostały zaznaczone w tekście poniżej w następujący sposób:

- warianty podstawy programowej III.2 oraz III.2.0 – podkreślenie;
- **wariant podstawy programowej III.1.P – pogrubienie**;
- *wariant podstawy programowej III.1.R – kursywa*.

Jeśli dane słowo (wyrażenie) dotyczy więcej niż jednego wariantu podstawy programowej, zastosowano więcej stylów formatowania.

Cele kształcenia – wymagania ogólne wspólne dla wszystkich czterech wariantów podstawy programowej – nie zostaną wyróżnione w tekście.

1. Znajomość środków językowych

- Uczeń posługuje się podstawowym/**dość bogatym**/*bogatym* zasobem środków językowych (leksykalnych – w tym *związków frazeologicznych*, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych, w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.

2. Rozumienie wypowiedzi

- Uczeń rozumie proste/**złożone** wypowiedzi ustne (**o umiarkowanym stopniu złożoności**) artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka, a także proste/**złożone** wypowiedzi pisemne (**o umiarkowanym stopniu złożoności**), w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

3. Tworzenie wypowiedzi

- Uczeń samodzielnie tworzy krótkie, proste/w miarę złożone spójne i logiczne, **w miarę płynne**/płynne wypowiedzi ustne oraz **proste**/złożone, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

4. Reagowanie na wypowiedzi

- Uczeń uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, ustnie lub pisemnie w formie prostego tekstu, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
- **Uczeń uczestniczy w rozmowie i reaguje ustnie w typowych, również w miarę złożonych sytuacjach oraz reaguje w formie prostego tekstu pisanego w typowych sytuacjach, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.**
- *Uczeń uczestniczy w rozmowie i reaguje ustnie w różnorodnych, również złożonych i nietypowych sytuacjach oraz reaguje w formie w miarę złożonego tekstu pisanego w różnorodnych sytuacjach, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.*

5. Przetwarzanie wypowiedzi

- Uczeń zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

3. Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Treści nauczania zostały w podstawie programowej wyodrębnione w postaci wymagań szczegółowych. Pierwszy punkt treści nauczania dotyczy znajomości zasobu środków językowych (leksykalnych – w tym związków frazeologicznych w wariantach III.1.R, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych) umożliwiających realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie 13 lub 14 tematów. Stanowią one podstawę planowania procesu nauczania języka rosyjskiego. W obrębie tych tematów nauczyciel zobowiązany jest kształtować sprawności językowe uczniów.

Zaproponowany poniżej układ treści nauczania opiera się na blokach tematycznych z podstawy programowej, przykładowe zagadnienia dla poszczególnych tematów są bliskie uczniowi, jego zróżnicowanym zainteresowaniom i potrzebom na III etapie edukacyjnym, ponadto realizacja treści nauczania w sposób zaprezentowany poniżej sprzyja nauczaniu w duchu podejścia komunikacyjnego.

Ze względu na duże różnice w poszczególnych wariantach podstawy programowej autorzy wymieniają poniżej działy tematyczne dla wszystkich jej wariantów ujętych w programie nauczania. W nawiasie zaprezentowano przykłady tematów realizowanych w ramach poszczególnych działów. Autorzy zaczynają od wymienienia tematów dla wariantów III.2.0 oraz III.2, gdyż praktyka szkolna pokazuje, że są to warianty najbardziej popularne w szkole ponadpodstawowej w przypadku języka rosyjskiego. Dodatkowo dzięki temu nauczyciele będą mogli stwierdzić, o jakie zagadnienia należy wzbogacić treści nauczania w przypadku wariantów podstawy programowej III.1.P oraz III.1.R.

Warianty podstawy programowej III.2 oraz III.2.0 (zagadnienia dotyczące tylko wariantu III.2 zostały wytłuszczone w tekście):

- I. Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:

- 1) człowiek (np. dane personalne, **okresy życia**, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania);
- 2) miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, prace domowe);
- 3) edukacja (np. szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się, przybory szkolne, oceny szkolne, życie szkoły, zajęcia pozalekcyjne);
- 4) praca (np. popularne zawody oraz związane z nimi czynności i **obowiązki**, miejsce pracy, praca dorywcza, wybór zawodu);
- 5) życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, **konflikty i problemy**);
- 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, lokale gastronomiczne);
- 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary i ich cechy, sprzedawanie i kupowanie, środki płatnicze, **wymiana i zwrot towaru**, promocje, korzystanie z usług);
- 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, hotel, wycieczki, zwiedzanie);
- 9) kultura (np. **twórcy i ich dzieła**, uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje, media);
- 10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, imprezy sportowe, uprawianie sportu);
- 11) zdrowie (np. **tryb życia**, samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie);
- 12) nauka i technika (np. **wynalazki**, korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych);
- 13) świat przyrody (np. pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, krajobraz, **zagrożenia i ochrona środowiska naturalnego**);
- 14) życie społeczne (np. **wydarzenia i zjawiska społeczne**).

Warianty podstawy programowej III.1.P oraz III.1.R (zagadnienia dotyczące tylko wariantu III.1.R zostały wytłuszczone w tekście):

- II. Uczeń posługuje się dość bogatym/**bogatym** zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych, w zakresie następujących tematów:
 - 1) człowiek (np. dane personalne, okresy życia, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania, społeczny i osobisty system wartości, autorytety, **poczucie tożsamości**);
 - 2) miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, prace domowe, wynajmowanie, kupno i sprzedaż mieszkania, przeprowadzka, **architektura**);

- 3) edukacja (np. szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się – w tym uczenie się przez całe życie, przybory szkolne, oceny szkolne, życie szkoły, zajęcia pozalekcyjne, system oświaty);
- 4) praca (np. zawody i związane z nimi czynności i obowiązki, miejsce pracy, praca dorywcza, wybór zawodu, poszukiwanie pracy, **kariera zawodowa, rynek pracy**, warunki pracy i zatrudnienia, **mobilność zawodowa**);
- 5) życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, styl życia, konflikty i problemy);
- 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, nawyki żywieniowe – w tym diety, **zaburzenia odżywiania**, lokale gastronomiczne);
- 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary i ich cechy, sprzedawanie i kupowanie, środki płatnicze, **finanse**, promocja i reklama, korzystanie z usług – **w tym usług bankowych i ubezpieczeniowych**, reklamacja, **prawa konsumenta**);
- 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, baza noclegowa, wycieczki, zwiedzanie, awarie i wypadki w podróży, ruch uliczny, **bezpieczeństwo w podróży**);
- 9) kultura (np. dziedziny kultury, twórcy i ich dzieła, **ochrona praw autorskich**, uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje, media);
- 10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, imprezy sportowe, uprawianie sportu, pozytywne i negatywne skutki uprawiania sportu, **problemy współczesnego sportu**);
- 11) zdrowie (np. tryb życia, samopoczucie, choroby – **w tym choroby cywilizacyjne**, ich objawy i leczenie, niepełnosprawność, uzależnienia, pierwsza pomoc w nagłych wypadkach);
- 12) nauka i technika (np. ludzie nauki, odkrycia naukowe, wynalazki, korzystanie z urządzeń technicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz szanse i zagrożenia z tym związane, **korzyści i zagrożenia wynikające z postępu naukowo-technicznego**);
- 13) świat przyrody (np. pogoda, pory roku, klimat, rośliny i zwierzęta, krajobraz, zagrożenia i ochrona środowiska naturalnego, **katastrofy ekologiczne**, klęski żywiołowe, **przestrzeń kosmiczna**);
- 14) państwo i społeczeństwo (np. wydarzenia i zjawiska społeczne, **struktura państwa**, urzędy, organizacje społeczne i międzynarodowe, **polityka, gospodarka**, problemy współczesnego świata, **prawa człowieka, religie, ideologie**).

Pozostałe wymagania szczegółowe dla wariantów podstawy programowej III.2.0 oraz III.2 – podobnie jak w przypadku punktu pierwszego dotyczące tylko wariantu III.2 – zostały pogrubione:

- II. Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia, instrukcje) artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka:
- reaguje na polecenia;
 - określa główną myśl wypowiedzi;
 - określa intencje nadawcy/autora wypowiedzi;
 - określa kontekst wypowiedzi (np. czas, miejsce, sytuację, uczestników);
 - znajduje w wypowiedzi określone informacje;
 - **układa informacje w określonym porządku;**
 - rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.
- III. Uczeń rozumie proste wypowiedzi pisemne (np. listy, e-maile, SMS-y, kartki pocztowe, napisy, broszury, ulotki, jadłospisy, ogłoszenia, instrukcje, rozkłady jazdy, historyjki obrazkowe z tekstem, artykuły, teksty narracyjne, **recenzje**, wywiady, wpisy na forach i blogach, teksty literackie):
- określa główną myśl tekstu lub fragmentu tekstu;
 - określa intencje nadawcy/autora tekstu;
 - określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu, czas, miejsce, sytuację);
 - znajduje w tekście określone informacje;
 - układa informacje w określonym porządku;
 - rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu.
- IV. Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne:
- opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
 - opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
 - przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
 - przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
 - opisuje upodobania;
 - wyraża i uzasadnia swoje opinie, **przedstawia opinie innych osób;**
 - wyraża uczucia i emocje;
 - stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.
- V. Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (np. notatkę, ogłoszenie, zaproszenie, życzenia, wiadomość, SMS, kartkę pocztową, e-mail, historyjkę, **list prywatny**, wpis na blogu):
- opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
 - opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
 - przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
 - przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
 - opisuje upodobania;
 - wyraża i uzasadnia swoje opinie, przedstawia opinie innych osób;
 - wyraża uczucia i emocje;
 - stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

VI. Uczeń reaguje ustnie w typowych sytuacjach:

- przedstawia siebie i inne osoby;
- nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę; podtrzymuje rozmowę w przypadku trudności w jej przebiegu (np. prosi o wyjaśnienie, powtórzenie, sprecyzowanie; upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź);
- uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
- wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
- wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
- składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
- zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi proste negocjacje w sytuacjach życia codziennego;
- prosi o radę i udziela rady;
- pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- **ostrzega**, nakazuje, zakazuje, **instruuje**;
- wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
- wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, **niezadowolenie**, **zdziwienie**, **nadzieję**, **obawę**);
- stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

VII. Uczeń reaguje w formie prostego tekstu pisanego (np. wiadomość, SMS, krótki list prywatny, e-mail, wpis na czacie/forum) w typowych sytuacjach:

- przedstawia siebie i inne osoby;
- nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. podczas rozmowy na czacie);
- uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz/ankietę);
- wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
- wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
- składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
- zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje; prowadzi proste negocjacje w sytuacjach życia codziennego;
- prosi o radę i udziela rady;
- pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- nakazuje, zakazuje;
- wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
- wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek);
- stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

VIII. Uczeń przetwarza prosty tekst ustnie lub pisemnie:

- przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach

wizualnych (np. **wykresach**, mapach, symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. filmach, reklamach);

- przekazuje w języku obcym nowożytnym lub w języku polskim informacje sformułowane w tym języku obcym;
- przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim.

IX. Uczeń posiada:

- podstawową wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego;
- świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową.

X. Uczeń dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik, korzystanie z tekstów kultury w języku obcym nowożytnym).

XI. Uczeń współdziała w grupie (np. w lekcyjnych i pozalekcyjnych językowych pracach projektowych).

XII. Uczeń korzysta ze źródeł informacji w języku obcym nowożytnym (np. z encyklopedii, mediów, instrukcji obsługi), również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.

XIII. Uczeń stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczy lub internacjonalizmów) i strategie kompensacyjne, w przypadku gdy nie zna lub nie pamięta wyrazu (np. upraszczanie formy wypowiedzi, zastępowanie innym wyrazem, opis, wykorzystywanie środków niewerbalnych).

XIV. Uczeń posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

W treściach nauczania dotyczących wariantów podstawy programowej III.1.P oraz III.1.R powtarzają się wymagania z wariantów III.2 oraz III.2.0, są jednak też takie, które pojawiają się tylko w przypadku języka rosyjskiego nauczanego jako pierwszy, dlatego też poniżej wymienione zostały tylko te (bez powtarzania wymagań wskazanych wcześniej). W celu zapoznania się z przykładami wypowiedzi autorzy zachęcają do przeanalizowania treści podstawy programowej. Treści nauczania dotyczące tylko poziomu rozszerzonego zostały pogrubione w tekście:

II. Uczeń rozumie wypowiedzi ustne **różnorodne złożone** lub o umiarkowanym stopniu złożoności:

- wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w wypowiedzi;
- **odróżnia informacje o faktach od opinii;**
- **rozpoznaje informacje wyrażone pośrednio.**

III. Uczeń rozumie wypowiedzi pisemne **złożone** lub o umiarkowanym stopniu złożoności:

- wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w tekście;
- odróżnia informacje o faktach od opinii;
- **rozpoznaje informacje wyrażone pośrednio oraz znaczenia przenośne.**

- IV. Uczeń tworzy proste, spójne i logiczne, **płynne** lub w miarę płynne wypowiedzi ustne:
- przedstawia zalety i wady różnych rozwiązań;
 - wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z teraźniejszości i przyszłości;
 - przedstawia sposób postępowania (np. udziela instrukcji, wskazówek, określa zasady);
 - **rozważa sytuacje hipotetyczne.**
- V. Uczeń tworzy proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (**uczeń tworzy w miarę złożone, bogate pod względem treści, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne**):
- przedstawia sposób postępowania (np. udziela instrukcji, wskazówek, określa zasady);
 - przedstawia zalety i wady różnych rozwiązań;
 - stosuje zasady konstruowania tekstów o różnym charakterze;
 - **rozważa sytuacje hipotetyczne.**
- VI. Uczeń reaguje ustnie w typowych, również w miarę złożonych sytuacjach (**różnorodnych również złożonych i nietypowych sytuacjach**):
- wyraża wątpliwość;
 - wyraża i uzasadnia swoje upodobania, preferencje, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, preferencje, intencje i pragnienia innych osób;
 - wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę, współczucie);
 - dostosowuje styl wypowiedzi do sytuacji;
 - **komentuje wypowiedzi uczestników dyskusji.**
- VII. Uczeń reaguje w formie prostego tekstu pisanego w typowych sytuacjach (**uczeń reaguje w formie miarę złożonego tekstu w różnorodnych sytuacjach**):
- wyraża swoje opinie i uzasadnia je, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób, wyraża wątpliwość, **komentuje wypowiedzi uczestników dyskusji (np. na forum internetowym)**;
 - wyraża i uzasadnia swoje upodobania, preferencje, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, preferencje, intencje i pragnienia innych osób;
 - ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
 - wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę, współczucie);
 - dostosowuje styl wypowiedzi do sytuacji.
- VIII. Uczeń przetwarza tekst ustnie lub pisemnie:
- przedstawia publicznie w języku obcym wcześniej przygotowany materiał, np. prezentację, film;
 - **streszcza w języku obcym przeczytany tekst;**
 - **stosuje zmiany stylu lub formy tekstu.**

Punkty od IX do XIV podstawy programowej dla wariantów III.1.P oraz III.1.R są powtórzeniem tych samych punktów z wariantów podstawy programowej III.2 oraz III.2.0.

Zakres środków językowych wymienionych w punkcie I w prezentowanym programie i podstawie programowej porządkuje treści nauczania, dlatego autorzy nie narzucają nauczycielowi dodatkowego podziału treści kształcenia. Trzynastcie (wariant III.2.0) lub czternaście (warianty: III.2, III.1.P oraz III.1.R) działów tematycznych pozwala nauczycielowi na swobodną pracę z uczniami we wszystkich typach szkół ponadpodstawowych – liceum ogólnokształcącym, technikum, szkole publicznej i prywatnej. Nauczyciel korzystający z zaprezentowanego programu nauczania może wybrać treści nauczane w poszczególnych klasach i zrealizować wszystkie w każdej klasie, poszerzając je w każdym roku lub realizując kilka wybranych w pierwszej, następnie w drugiej i kolejnych klasach liceum i technikum. Zatem określone w podstawie programowej treści nauczania stanowią jedynie przyczynek do planowania procesu dydaktycznego, podczas którego nauczyciel powinien wziąć pod uwagę następujące czynniki:

- wariant podstawy programowej;
- liczbę godzin przeznaczonych na naukę języka rosyjskiego;
- typ szkoły (liceum czy technikum);
- wiek i zainteresowania uczniów;
- indywidualne możliwości psychofizyczne uczniów.

Z praktyki szkolnej wynika, że najbardziej popularnym wariantem podstawy programowej nauczania języka rosyjskiego w szkole ponadpodstawowej jest wariant III.2.0, nieco rzadziej uczniowie kontynuują naukę języka rosyjskiego po dwóch latach nauki w szkole podstawowej – wariant III.2. Oznacza to, że język rosyjski najczęściej nauczany jest jako drugi język obcy nowożytny. Nauczyciel w tym przypadku ma do dyspozycji dwie godziny w tygodniu w każdej klasie liceum ogólnokształcącego oraz po dwie godziny w tygodniu klasach I–III technikum i po jednej godzinie w klasie IV i V technikum. W przypadku nauczania języka rosyjskiego jako pierwszego na poziomie podstawowym nauczyciel ma tych godzin do dyspozycji dwanaście w całym cyklu kształcenia w liceum ogólnokształcącym oraz w technikum, a na poziomie rozszerzonym oprócz tych dwunastu jeszcze dodatkowo sześć godzin w cyklu.

Jak widać, różnicowanie liczby godzin dla poszczególnych wariantów podstawy programowej jest znaczne, zatem nauczyciel planujący treści nauczania powinien wziąć pod uwagę czas, jakim dysponuje, tak aby równomiernie rozłożyć zagadnienia w poszczególnych klasach. W przypadku pracy z uczniami uczącymi się języka rosyjskiego na poziomie rozszerzonym można połączyć zajęcia w bloki 90-minutowe, gdyż sprzyja to pracy metodą projektu oraz pozwala na efektywne zarządzanie czasem podczas lekcji. Podobnie można postąpić w przypadku klas uczących się języka rosyjskiego jako pierwszego na poziomie podstawowym, jeśli z puli do dyspozycji dyrektora zostaną przeznaczone dodatkowe godziny na naukę języka rosyjskiego. Połączenie lekcji w bloki 90-minutowe sprzyja także łączeniu tematów z podstawy programowej w bloki tematyczne. Autorzy rekomendują łączyć tematy w obrębie tematów podobnych, poruszających podobne zagadnienia, takie podejście ułatwia nauczycielowi zrealizowanie podstawy programowej (ze względu na mniejszą liczbę

bloków tematycznych) oraz sprzyja interdyscyplinarnemu podejściu w nauczaniu języka. Poniżej zaprezentowano przykładowe bloki tematyczne oraz tematy z podstawy programowej w ramach poszczególnych bloków:

- I. Ja i moje otoczenie – człowiek, życie prywatne, miejsce zamieszkania, świat przyrody.
- II. Moja kariera – edukacja, praca.
- III. Moje zdrowie – sport, zdrowie, żywienie.
- IV. Nauka i rozrywka – nauka i technika, kultura, zakupy i usługi.
- V. Polska i Rosja – podróżowanie i turystyka, elementy wiedzy o Rosji, państwo i społeczeństwo (życie społeczne).

Oprócz liczby godzin ważny jest typ szkoły. Celem uczniów liceów ogólnokształcących jest przede wszystkim egzamin maturalny kończący III etap edukacyjny oraz dający im możliwość ubiegania się o przyjęcie na studia wyższe. Nauczyciel pracujący w liceum ogólnokształcącym powinien uwzględnić egzamin maturalny i wymagania z nim związane w procesie planowania treści nauczania, zwłaszcza jeśli uczy języka rosyjskiego jako pierwszego. Uczniowie technikum również kończą szkołę egzaminem maturalnym. Kształcenie w tego typu szkole to jednak nie tylko przedmioty ogólnokształcące. Uczniowie technikum mają już jasno sprecyzowane plany zawodowe i przygotowują się do wykonywania określonych profesji. Bardzo często, ucząc się języka, nastawieni są na praktyczny aspekt jego użycia, dlatego planując treści kształcenia, nauczyciel powinien uwzględnić np. to, jakiego zawodu uczą się uczniowie, by odwoływać się do tematyki z nim związanej podczas lekcji języka rosyjskiego. Zatem niezbędne w zakresie kształcenia językowego na III etapie kształcenia w przypadku uczniów technikum jest wzbogacanie treści nauczania o aspekty nawiązujące do zakresu tematycznego związanego z wybranymi efektami kształcenia, określonymi w podstawie programowej kształcenia w zawodach. Zgodnie z zapisami podstawy programowej kształcenie w zakresie języka obcego ukierunkowanego zawodowo (JOZ w podstawie programowej kształcenia w zawodach) musi odbywać się w ramach języka obcego nauczanego jako przedmiot obowiązkowy w szkole (jeden z dwóch w przypadku technikum).

Zainteresowania uczniów zmieniają się wraz z wiekiem. Starsi uczniowie szkół ponadpodstawowych będą bardziej zainteresowani tematami związanymi ze zjawiskami społecznymi, dlatego też ze starszymi klasami liceum ogólnokształcącego i technikum warto realizować treści nauczania dotyczące życia w społeczeństwie, relacji międzyludzkich, funkcjonowania państwa, ale także planowania dalszej nauki lub kariery zawodowej etc.

Podstawa programowa nakłada na nauczycieli obowiązek indywidualizacji procesu nauczania i dostosowania go do potrzeb i możliwości uczniów. Dostosowanie jest ściśle związane z tzw. edukacją włączającą (inkluzywną). Dobór treści nauczania powinien zostać zaplanowany w taki sposób, aby nie przerastały one możliwości uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i uczniów niepełnosprawnych, ale także aby nie demotywowały uczniów zdolnych do dalszej pracy. Nauczyciel planujący treści nauczania, uwzględniając założenia edukacji włączającej, powinien przede wszystkim rozpoznać potrzeby i możliwości uczniów oraz działania zgodne z tym rozpoznanem, powinien stosować metody i formy pracy, które są skuteczne w nauczaniu – uczeniu się uczniów o zróżnicowanych potrzebach rozwojowych, edukacyjnych oraz możliwościach psychofizycznych. Powinien także przez cały czas pozostawać w ścisłej współpracy

z rodzicami uczniów ze SPE, innymi nauczycielami oraz instytucjami oświatowymi działającymi na rzecz pomocy psychologiczno-pedagogicznej (Łaska 2019: 3).

Podążanie za układem treści uporządkowanym tak jak w podstawie programowej stwarza dodatkowo możliwość pracy metodą projektu, w ramach którego mogą być realizowane treści międzyprzedmiotowe/interdyscyplinarne (w ramach pakietu narzędzi nauczyciele języka rosyjskiego otrzymają do dyspozycji propozycję scenariuszy interdyscyplinarnych projektów edukacyjnych). Nauczyciel może rozszerzać zakres tematyczny, korelując go z innymi przedmiotami co może być podstawą do powstawania projektów edukacyjnych długofalowych. Nauczanie metodą projektu stwarza możliwość poszerzenia podstawy programowej o treści, które nie są w niej ujęte. Poniżej przedstawiono kilka przykładów/propozycji korelacji języka rosyjskiego z innymi przedmiotami na III etapie edukacyjnym:

- język rosyjski i geografia – ukształtowanie terenu, miasta, globalizacja, populacja Rosji itp.;
- język rosyjski i biologia – rośliny, zwierzęta, człowiek, narządy wewnętrzne, choroby, ochrona zdrowia itp.;
- język rosyjski i wiedza o społeczeństwie – wybory, media, gospodarka, ustrój polityczny itp.;
- język rosyjski i przedmioty artystyczne – architektura, muzyka, literatura itp.

Praca metodą projektu stwarza okazję do kształtowania wielu kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich. Uczy pracy w grupach, brania na siebie odpowiedzialności za efekty kształcenia, pozyskiwania i przetwarzania informacji, prezentowania zdobytej wiedzy, korzystania z technologii cyfrowych, pozwala kształtować właściwe postawy społeczne i obywatelskie, oddaje uczniom autonomię i pozwala decydować o tym, czego i w jaki sposób chcieliby się dowiedzieć.

Planując treści nauczania, należy pamiętać o założeniach podejścia komunikacyjnego, w którym każde zagadnienie leksykalne, gramatyczne oraz ortograficzne powinno być wprowadzone w kontekście komunikacyjnym. Dotyczy to także wprowadzania alfabetu rosyjskiego w pracy z uczniami uczącymi się języka rosyjskiego od podstaw w szkole ponadpodstawowej – wariant podstawy programowej III.2.O. Zakładając, że nauczyciel realizuje treści nauczania od zakresu tematycznego „człowiek”, alfabet rosyjski można wprowadzić w następującej kolejności, realizując poniższe cele komunikacyjne:

- А а, Д д, К к, М м, Н н, О о, Т т, Ч ч, Э э – pytanie o osobę i rzecz, nazywanie przedmiotów i osób;
- Б б, В в, Г г, Е е, Ё ё, З з, Л л, П п, У у, ы, Я я – przedstawianie się, pytanie o imię;
- И и, Р р, С с, Х х, Ф ф, Ш ш, ь, Ю ю – nazywanie przedmiotów i osób, mówienie o pochodzeniu, zainteresowaniach;
- Ж ж, Й й, Ц ц, Щ щ, ь – nazywanie członków rodziny;
- ь, ь – mówienie o zainteresowaniach (czasowniki *читать*, *жить*).

W podobny sposób należy planować wprowadzanie zagadnień gramatycznych. Poniżej przedstawiono przykłady zagadnień, które mogą zostać wprowadzone w zgodzie z podejściem komunikacyjnym w ramach realizacji różnych wariantów podstawy programowej w zakresie tematycznym „Moja szkoła” i „Mój dom”.

A. Wariant podstawy programowej III.2.0 oraz III.2:

- gramatyka:
 - odmiana czasowników: *учить, учиться, изучать, жить, любить, готовить, (про)спать, (вы)ходить, чистить, мыться* w czasie teraźniejszym;
 - z użyciem trybu rozkazującego czasownika *дать*: *давай пойдём, давайте пойдём*;
 - przysłówki miejsca i kierunku;
 - liczebnik – godziny;
 - szyk wyrazów w zdaniu;
- komunikacja:
 - pytanie o drogę i objaśnianie drogi;
 - zamawianie taksówki;
 - informowanie o planie lekcji;
 - informowanie o planie dnia;
 - umawianie się na spotkanie;
 - określanie czasu – pytanie i udzielanie odpowiedzi.

B. Wariant podstawy programowej III.1.P i III.1.R:

- gramatyka:
 - odmiana czasowników: *учить, учиться, изучать, жить, любить, готовить, (про)спать, (вы)ходить, чистить, мыться* w czasie teraźniejszym, przyszłym i przeszłym;
 - tryb rozkazujący w drugiej osobie liczby pojedynczej i mnogiej – *иди, идите, поезжай, поезжайте*;
 - liczebnik główny w mianowniku i dopełniaczu;
- komunikacja:
 - opowiadanie o doświadczeniach w czasie teraźniejszym i przeszłym;
 - wydawanie poleceń i instrukcji, np. taksówkarzowi w sprawie dojazdu do konkretnego miejsca;
 - mówienie o planie dnia, komentowanie planu dnia innych osób.

Reasumując, autorzy programu nauczania celowo nie narzucają nauczycielom układu treści nauczania w poszczególnych klasach, rekomendując układ taki sam jak zakresy tematyczne ujęte w podstawie programowej. Wprowadza to do pracy nauczyciela porządek i pozwala właściwie planować proces kształcenia poprzez poszerzanie wiedzy i umiejętności uczniów w kolejnych klasach, co jest nawiązaniem do spiralnego charakteru niniejszego programu. Planując układ treści nauczania, nauczyciel zobowiązany jest do indywidualizacji procesu kształcenia adekwatnie do potrzeb i możliwości uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Powinien dobierać treści w taki sposób, aby zainteresować uczniów nauką języka rosyjskiego, zgodnie z rozpoznanymi wcześniej potrzebami i zainteresowaniami. Planując układ treści, wskazane jest także uwzględnienie założeń podejścia komunikacyjnego oraz kształtowanie kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich uczniów, pożądaných na rynku pracy. Nauczyciel powinien wdrażać uczniów do samodzielnej pracy nad kształtowaniem umiejętności językowych, stwarzać uczniom możliwość pracy

metodą projektu, która pozwala na jednoczesne kształtowanie wielu umiejętności kluczowych (przykładowo: kompetencje w zakresie wielojęzyczności – projekt dotyczący słów zapożyczonych z języka angielskiego w języku rosyjskim, np. nazwy miesięcy; kompetencje cyfrowe – kształtowane podczas wykorzystywania na lekcji narzędzi cyfrowych, np. uczniowskich smartfonów podczas rozwiązywania quizu lub pracy z kodami QR). Wskazane jest także rozwijanie autonomii uczniów poprzez oddanie im możliwości decydowania o tym, jakie tematy chcieliby realizować w obrębie konkretnego działu, za pomocą jakiej techniki chcieliby przyswoić nowy materiał leksykalny.

4. Warunki i sposób realizacji kształcenia z uwzględnieniem edukacji włączającej

Nadrzędnym celem skutecznego nauczania/uczenia się języków obcych jest skuteczna komunikacja zarówno w mowie, jak i w piśmie. Kształtowanie kompetencji w zakresie wielojęzyczności należy traktować jako proces wieloletni, dlatego tak ważna jest kontynuacja nauki tego samego języka obcego w szkole ponadpodstawowej co w szkole podstawowej – zwłaszcza w przypadku języka nauczanego jako pierwszy.

Obowiązkiem każdej szkoły ponadpodstawowej jest zapewnienie uczniom optymalnych warunków pozwalających im na skuteczną naukę języka zarówno tego pierwszego (wiodącego), jak i drugiego. Optymalne warunki powinny być zapewnione wszystkim uczniom, również tym ze SPE oraz z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, zgodnie z założeniami edukacji włączającej. Specjalne potrzeby edukacyjne dotyczą uczniów:

- z dysfunkcją wzroku lub słuchu;
- z ADHD, z autyzmem lub spektrum autyzmu;
- ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się;
- z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją;
- z chorobą przewlekłą;
- niedostosowanych społecznie lub zagrożonych niedostosowaniem;
- w sytuacji kryzysowej lub traumatycznej;
- zdolnych.

Należy zaznaczyć, że w przypadku afazji, wady słuchu, spektrum autyzmu, autyzmu, głębokiej dysleksji czy niepełnosprawności sprzężonych, ustawa przewiduje możliwość zwolnienia z nauki drugiego języka obcego. W przypadku uczestnictwa uczniów ze SPE w lekcjach drugiego języka obcego na III etapie edukacyjnym konieczne jest dostosowanie warunków dydaktycznych do potrzeb uczniów w zakresie:

- organizacji przestrzeni edukacyjnej (np. dostosowanie oświetlenia);
- wymagań, poziomu trudności zadań;
- sposobu motywowania i języka komunikacji;
- wykorzystywania potencjału ucznia do pokonywania deficytów – wzmocnianie jego mocnych stron;
- częstych zmian form aktywności ucznia (np. poprzez wykorzystanie narzędzi cyfrowych) (Solecka 2018).

Szczegółowe wskazówki dotyczące dostosowania w ramach wyżej wymienionych aspektów znajdują się w poradniku metodycznym do niniejszego programu.

Aby stworzyć warunki sprzyjające nauce języków obcych wszystkim uczniom w szkole ponadpodstawowej, niezbędne jest:

- Zapewnienie uczniom możliwości nauki języka obcego nowożytnego, którego uczeń uczył się w szkole podstawowej. Zmiana języka nauczanego jako pierwszy w szkole podstawowej na inny język obcy możliwa jest w przypadku:
 - oddziałów lub szkół dwujęzycznych, w których język nauczany jako drugi w szkole podstawowej może stać się językiem nauczonym jako pierwszy w szkole ponadpodstawowej;
 - gdy konieczność kontynuacji nauczania danego języka obcego jako pierwszego wiązałaby się z ograniczeniem możliwości wyboru szkoły ponadpodstawowej.
- **Zapewnienie kształcenia w grupach o zbliżonym poziomie biegłości** w zakresie języka obcego nowożytnego.
- W przypadku uczniów techników – **wzbogacanie treści kształcenia o aspekty nawiązujące do zakresu tematycznego związanego z wybranymi efektami kształcenia, określonymi w podstawie programowej kształcenia w zawodach**, np. bezpieczeństwo i higiena pracy, kompetencje personalne i społeczne, prowadzenie działalności gospodarczej.
- **Zapewnienie odpowiednio wyposażonej sali** z dostępem do słowników, pomocy wizualnych, odtwarzacza płyt CD/plików dźwiękowych, komputera ze stałym łączem internetowym; sugeruje się wyposażyć salę językową w stoły i krzesła umożliwiające aranżację w obrębie kilku wymienionych poniżej alternatywnych konfiguracji umożliwiających pracę w grupach, parach, zespołach projektowych.
 - **Podkowa** – ustawienie stołów w literę „U” z nauczycielem stojącym w środku lub przed stołami, układ ten sprzyja zarówno pracy indywidualnej, jak i pracy w parach, np. podczas ćwiczenia dialogów, dodatkowo takie ustawienie ułatwia nauczycielowi monitorowanie pracy uczniów, zmusza uczniów do większej aktywności, gdyż wszyscy znajdują się w takiej samej odległości od nauczyciela, takie ustawienie stołów sprzyja indywidualizacji pracy z uczniami, nauczyciel może na bieżąco nadzorować pracę każdego ucznia, w każdej chwili może podejść, sprawdzić postęp prac lub udzielić uczniom dodatkowych instrukcji do zadań.
 - **Układ segmentowy stołów – wyspy** – sprzyja pracy grupowej, integracji oraz angażuje uczniów w zadania edukacyjne, układ ten zachęca nauczyciela do opuszczenia centralnego punktu w klasie (przy biurku lub tablicy) na rzecz towarzyszenia uczniom w pracy przy stolikach zadaniowych, świetnie sprawdza się podczas pracy metodą projektu.
 - **W kwadrat lub koło, krąg** – ustawienie stołów w kwadrat lub w krąg sprzyja prowadzeniu naturalnych dyskusji, ośmiela uczniów do wzięcia udziału w rozmowie, każdy jest równy, nauczyciel zasiada między uczniami, przy tym ustawieniu nauczyciel nie powinien korzystać z tablicy.
 - **Swobodne ustawienie – dużo wolnej przestrzeni**, uczniowie siadają albo przy stolikach, albo na podłodze w zależności od ich indywidualnych preferencji, układ ten sprzyja indywidualizacji procesu kształcenia oraz umożliwia łatwe dotarcie do uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.
 - **W jodełkę** – pary stolików ustawione pod kątem w kierunku tablicy, alternatywny dla tradycyjnego układu, odpowiedni, gdy lekcja opiera się

w większości na wykładzie, nauczyciel stoi w centralnym punkcie przy tablicy lub biurku, uczniowie mają zapewnioną dobrą widoczność i słyszalność prowadzącego.

Aranżując przestrzeń do nauki w szkole, należy pamiętać o uczniach ze SPE. Uczniowie z dysfunkcją słuchu powinni mieć zapewnioną dobrą widoczność nauczyciela, powinni siedzieć z przodu klasy, aby móc odczytywać komunikaty nauczyciela z ruchu warg; jeśli korzystają z aparatu słuchowego, należy zapewnić ciszę w klasie oraz dobrą akustykę pomieszczenia. Pomieszczenie z dużą ilością wolnej przestrzeni zapewni swobodę uczniom z dysfunkcją wzroku, warto dostosować do ich potrzeb wyświetlane na tablicy interaktywnej teksty lub obrazy, stosując odpowiednie powiększenie. Istotne będzie zastosowanie w sali kontrastowych kolorów oraz oznaczenie szlaków komunikacyjnych. Przestrzeń w klasie docenią także uczniowie niepełnosprawni, należy zapewnić im swobodę przemieszczania się, odpowiednio do stopnia niepełnosprawności, poprzez usunięcie wszelkich zbędnych elementów wyposażenia klasy.

Konieczne jest również:

- Używanie języka rosyjskiego jako **języka komunikacji** w różnych rodzajach interakcji na lekcji: nauczyciel – uczeń, uczeń – uczeń. W grupach zaawansowanych językowo można całkowicie zrezygnować z używania języka polskiego.
- Tworzenie i wykorzystywanie na lekcji takich zadań językowych, które będą ilustrowały **przydatność języka do realizacji własnych celów komunikacyjnych**, oraz stwarzanie sytuacji edukacyjnych, które będą służyły poznawaniu i rozwijaniu uczniowskich pasji i zainteresowań. Takie działania mają na celu rozwijanie u uczniów świadomości znaczenia języków obcych w różnych dziedzinach życia, także w pracy. Znajomość języków obcych pomoże uczniom w znalezieniu lepszej pracy, nawiązywaniu nowych znajomości, a także w rozwijaniu swoich pasji i zainteresowań. Warto stwarzać na lekcjach takie sytuacje komunikacyjne, które związane będą tematycznie z zainteresowaniami uczniów – jest to kluczowe zwłaszcza w kontekście pracy z uczniami ze SPE, poruszanie na lekcji tematyki związanej z pasją uczniów z ADHD ze spektrum autyzmu lub autyzmem z pewnością zaktywizuje tych uczniów i wpłynie pozytywnie na ich poczucie własnej wartości.
- Wykorzystanie **autentycznych materiałów źródłowych** – materiałów audiowizualnych, zdjęć, nagrań wideo, tekstów itp. Praca z autentycznymi, rosyjskimi materiałami jest zgodna z założeniami podejścia komunikacyjnego, istotne jest otoczenie uczniów językiem. Wskazane jest zaaranżowanie sali języka rosyjskiego w taki sposób, aby uczniowie niejako przenieśli się do kraju Puszkina i Tołstoja. Warto np. ustawić w klasie regał z książkami autorstwa rosyjskich pisarzy, powiesić na ścianie mapę ze schematem moskiewskiego metra.
- Używanie **narzędzi związanych z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi** – sala lekcyjna języka rosyjskiego powinna zostać wyposażona w ekran z rzutnikiem lub w tablicę interaktywną, idealnie, jeśli w szkole będzie działała tzw. mobilna pracownia informatyczna, w której znajdują się tablety lub laptopy dla uczniów, wykorzystanie tych i podobnych narzędzi pozwoli nauczycielowi łatwiej i efektywniej kształtować kompetencje cyfrowe uczniów. Ponadto korzystanie z urządzeń cyfrowych wpłynie aktywizująco na uczniów ze SPE, np. na uczniów z dysfunkcją wzroku lub słuchu – należy dostosować do ich potrzeb głośność nagrań czy rozmiar wyświetlanego tekstu i obrazów. Uczniowie z niepełnosprawnością

ruchową docenią używanie na lekcjach tabletów, zwłaszcza gdy tradycyjne formy pracy sprawiają im trudność. Ze względu na inny alfabet w języku rosyjskim warto wdrożyć uczniów do korzystania z rosyjskiej klawiatury na smartfonach, komputerach i innych urządzeniach przenośnych.

- Przeprowadzanie **formalnej i nieformalnej diagnozy** oraz **stosowanie informacji zwrotnej** na temat poziomu osiągnięć i postępów ucznia w zakresie poszczególnych umiejętności językowych. Zarówno uczniowie, jak i rodzice powinni być na bieżąco informowani na temat postępów w nauce. Komunikaty dotyczące postępów powinny być jasne i zrozumiałe dla odbiorców.
- Zachęcenie uczniów do **stosowania samooceny** i różnych **technik służących uczeniu się** – pokazanie uczniom technik i materiałów służących samodzielnej pracy nad językiem rosyjskim jest kluczowe w kontekście uczenia się przez całe życie. Nauczyciel może zademonstrować techniki kreatywnego notowania, stworzyć uczniom możliwość samodzielnej pracy nad wzbogacaniem leksyki poprzez platformy internetowe do nauki słownictwa. Poprzez jasne określanie kryteriów sukcesu wykonania poszczególnych zadań językowych zachęci uczniów do samodzielnego monitorowania postępów. W szkole powinny być organizowane wydarzenia związane z językiem rosyjskim, np. Dzień Kuchni Rosyjskiej, uczniowie powinni mieć możliwość decydowania o tym, czego i w jaki sposób chcieliby się uczyć – taką możliwość daje praca metodą projektu.

Ostatni czas w sposób szczególny pokazał zarówno uczniom, jak i nauczycielom, że nauka odbywa się nie tylko w budynku szkoły, czasem okoliczności wymuszają pracę w domu z wykorzystaniem technik pracy na odległość. Organizując przestrzeń do nauki zdalnej, należy skupić się przede wszystkim na wyborze platformy e-learningowej, rekomendowane jest, by była jednakowa dla wszystkich nauczycieli i umożliwiała realizację celów kształcenia zawartych w podstawie programowej. Ważne, aby platforma do kształcenia na odległość pozwalała na prowadzenie lekcji w formie wideokonferencji, a także na zamieszczanie materiałów do samodzielnej nauki, np. linków, filmów, gier, tekstów, podcastów itp. Istotnym aspektem podczas organizacji nauki zdalnej, który powinien wziąć pod uwagę nauczyciel, jest przestrzeń kontaktów z uczniami oraz rodzicami. Należy wziąć pod uwagę samopoczucie uczniów podczas nauki zdalnej oraz fakt, że najbardziej będzie im zależało na podtrzymaniu kontaktów z rówieśnikami, sprawa nauki języka może zejść na drugi plan. Należy także uwzględnić to, że kształcenie w formie zdalnej odbywa się wolniej, dynamika lekcji często ulega zniekształceniu z powodu jakości połączenia internetowego, dlatego nauczyciel powinien odpowiednio modyfikować swój warsztat, techniki pracy i organizację lekcji, tak aby móc szybko reagować w takich sytuacjach.

Mówiąc o warunkach realizacji programu, nie sposób nie wspomnieć o czasie – mając tu na myśli zarówno czas przeznaczony na naukę języka rosyjskiego w szkołach, dla których przeznaczony jest prezentowany program nauczania, jak i efektywne wykorzystanie czasu do pracy na poszczególnych lekcjach oraz dostosowanie czasu pracy do potrzeb i możliwości uczniów ze SPE.

Prezentowany program nauczania przeznaczony jest do realizacji w czteroletnim liceum ogólnokształcącym i pięcioletnim technikum w wymiarze:

- 240 godzin w okresie nauczania dla wariantu podstawy programowej III.2 i III.2.0 – przy tak niewielkiej liczbie godzin łączenie zajęć w bloki nie jest rekomendowane;
- 360 godzin w okresie kształcenia dla wariantu podstawy programowej III.1.P – rekomendowane jest zorganizowanie zajęć dwa razy w tygodniu (raz 90-minutowych i raz 45-minutowych), gdyż sprzyja to pracy projektowej;
- 360 + 180 godzin w cyklu kształcenia dla wariantu podstawy programowej III.1.R – w tym przypadku łączenie zajęć w bloki jest zalecane, gdyż sprzyja pracy metodą projektu, a także przygotowaniu uczniów do matury z języka rosyjskiego na poziomie rozszerzonym.

Inną sprawą jest kwestia dostosowania czasu pracy na lekcji do potrzeb uczniów. Uczniowie pracujący wolniej będą potrzebowali odpowiedniego wydłużenia czasu pracy w taki sposób, aby móc w swoim tempie zapoznać się z zadaniem i je wykonać, dobrą praktyką jest wydłużanie czasu pracy o połowę czasu regulaminowego, czyli np. jeśli uczniowie mają standardowo 20 minut na napisanie kartkówki, to osoby korzystające z wydłużonego czasu pracy będą pisały tę samą kartkówkę 30 minut. Dla uczniów zdolnych, którzy szybciej wykonują zadania, warto przygotować zestaw dodatkowych aktywności. Uczniowie czasami bywają znużeni lekcją, istotne jest, aby zadbać o zmiany aktywności i technik pracy na lekcji, dzięki czemu uczniowie zostaną zaktywizowani i zmotywowani do dalszej pracy. Nauczyciel powinien także przestrzegać zaleceń dotyczących czasu pracy zawartych w opiniach i orzeczeniach wydawanych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne.

5. Formy, techniki i metody pracy na lekcjach języka rosyjskiego

Procedura osiągnięcia celów dydaktycznych związana jest z dobraniem odpowiednich metod, technik i form pracy na lekcjach języka rosyjskiego. Rekomendowane formy pracy na lekcji języka obcego wymieniono niżej.

- Praca indywidualna – zarówno jednolita, jak i zróżnicowana; w liceum ogólnokształcącym uczniowie będą zwykle pracowali indywidualnie w sposób jednolity, co oznacza, że wszyscy uczniowie będą pracowali nad jednym zagadaniem, a następnie będą na forum prezentować efekty swojej pracy; w technikum natomiast praca indywidualna będzie zwykle niejednolita ze względu na ukierunkowanie uczniów na wykonywany w przyszłości zawód; uczniowie będą pracować indywidualnie, np. z tekstem pisanym, uczestnicząc w quizach na platformie Kahoot!, a także podczas np. podsumowania lekcji.
- Praca w parach – np. odgrywanie scenek i dialogów, w technikum warto stwarzać uczniom możliwość pracy w parach nad dialogami związanymi z kształconym w danej klasie zawodem (np. w technikum hotelarskim dialog w recepcji hotelowej). Pracę w parach można także realizować, zachęcając uczniów do pomocy koleżeńskiej (np. uczeń zdolny pomagający uczniom ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się).
- Praca grupowa – niewielkie grupy, maksymalnie 5–6-osobowe, forma pracy najczęściej wykorzystywana w pracy metodą projektu.
- Praca zbiorowa – z całą klasą lub grupą uczniów, rekomenduje się jej zastosowanie w pracy techniką debaty „za i przeciw”, debaty oksfordzkiej, dyskusji z uczniami, pracy techniką burzy mózgów itp.

W programie nauczania autorzy proponują metody wskazane przez Hannę Komorowską (2009: 20–26). Autorzy rekomendują eklektyczne podejście do metod nauczania, gdyż wybierając metodę, nauczyciel powinien kierować się przede wszystkim potrzebami i możliwościami jej odbiorców, czyli uczniów. Powinien wziąć pod uwagę preferowane style uczenia się (wzrokowiec, słuchowiec, kinestetyk), wiek uczniów, poziom zaawansowania językowego, zainteresowania, możliwości i potrzeby uczniów, a także preferowane przez uczniów strategie uczenia się (podział strategii wg Rebeki Oxford został szerzej opisany w poradniku metodycznym będącym uzupełnieniem niniejszego programu nauczania). Biorąc pod uwagę powyższe, autorzy rekomendują dla III etapu edukacyjnego metody pracy na lekcjach języka rosyjskiego wymienione poniżej.

- **Podejście komunikacyjne** – kładące nacisk na komunikację, nauczyciel powinien stwarzać na lekcji jak najwięcej sytuacji, podczas których uczeń będzie używać języka rosyjskiego, gramatyka i ortografia również powinny być wprowadzane w kontekście komunikacyjnym. Nauczyciel i uczniowie powinni całkowicie zrezygnować z używania języka polskiego. Podczas pracy w myśl założeń podejścia komunikacyjnego uczniowie odgrywają scenki, dialogi, istotne jest obcowanie z autentycznymi materiałami, takimi jak filmy, audycje radiowe, ulotki, artykuły prasowe etc. Podejście komunikacyjne rekomendowane jest dla uczniów o zróżnicowanych stylach uczenia się, dodatkowo sprzyja kształtowaniu kompetencji kluczowych.
- **Metoda audiolingwalna** – uczeń uczy się poprzez naśladowanie, powtarza i przyswaja całe dialogi, zdania itp., wyrabiamy w uczniach nawyki, co ważne, nie uczymy gramatyki. Elementy metody audiolingwalnej można stosować, pracując z uczniami mającymi specyficzne trudności w uczeniu się, np. dysleksję, mającymi problemy z tworzeniem dialogów czy tekstów od podstaw i mogącymi wymagać pomocy nauczyciela podczas tego typu ćwiczeń, repetycja i memoryzacja pomoże im przyswoić całe struktury językowe.
- **Metoda kognitywna** – kładzie nacisk na naukę reguł, które w konsekwencji pozwalają uczącym się na samodzielne tworzenie wypowiedzi. W metodzie tej duży nacisk kładzie się na naukę gramatyki, uczniowie przyswajają regułę gramatyczną, aby potem na jej bazie tworzyć nieskończoną ilość zdań. Metoda kognitywna będzie dobrą metodą pracy dla uczniów ceniących sobie porządek i podążanie za utartymi schematami, tzn. dla uczniów z ADHD, autyzmem oraz zaburzeniami ze spektrum autyzmu.
- **Metoda TPR** (od ang. *total physical response*) – metoda reagowania całym ciałem, jest to metoda rekomendowana do pracy z osobami uczącymi się w ruchu. Elementy tej metody można wykorzystać, wprowadzając np. słownictwo związane z obowiązkami domowymi, wykorzystując do tego popularną technikę „kalamburów”.
- **Metoda „Silent Way”** – nazywana także metodą cichą, w której nauczyciel przez większość czasu milczy w ramach swej roli asystenta i osoby aktywującej/stymulującej uczniów do nauki. Uczniowie samodzielnie lub w grupie rozwiązują problemy, które stawia przed nimi nauczyciel, stawiają hipotezy i wyciągają wnioski odnośnie do języka za pomocą techniki prób i błędów. W metodzie „cichej” błędy postrzegane są jako naturalny element w procesie uczenia się. Metoda ta jest metodą problemową, w której to uczeń jest odkrywcą języka. Metoda jest rekomendowana do pracy z grupami bardziej zaawansowanymi językowo, gdyż wymaga od uczniów samodzielnego dochodzenia do wiedzy. Wykorzystanie na

lekcjach metody cichej sprzyja kształtowaniu kompetencji kluczowych takich jak kompetencje matematyczne (wykorzystanie klocków Cuisenaire'a), kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się (samodzielna praca uczniów).

- Metoda wysp uczenia się – metoda zakładająca zadaniowe podejście do nauki języka, naukę w działaniu, uczniowie, pracując w grupach, rozwiązują problemy i zadania językowe, które nauczyciel przygotował na ławkach ustawionych w sposób wyspowy. Celem indywidualizacji procesu nauczania poszczególne wyspy powinny reprezentować inne aktywności oraz wykorzystywać różne rodzaje mediów, np. komputer, odtwarzacz CD, książki artykuły prasowe etc. W metodzie tej stopniowo rozwijamy autonomię uczniów oraz ich kreatywność i umiejętność współpracy.
- Metoda projektu – stwarzająca uczniom możliwość samodzielnego nabywania wiedzy i umiejętności. Projekt może mieć charakter interdyscyplinarny, przez co uczeń pozyskuje wiedzę i umiejętności nie tylko z języka rosyjskiego, ale także z innych przedmiotów skorelowanych w projekcie. Dzięki metodzie projektu kształtowane jest wiele kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich, które przydadzą się w dalszej edukacji i w pracy zawodowej: umiejętność pracy w grupie, samodzielność, kreatywność, asertywność, umiejętności przywódcze. Przykładowe projekty o charakterze interdyscyplinarnym są elementem pakietu narzędzi dołączonych do prezentowanego programu nauczania.
- Inne metody pracy (w tym zdalne) – *blended learning* – łącząca tradycyjne metody nauki z wykorzystaniem technik kształcenia na odległość za pomocą komputera i internetu. W przypadku braku możliwości nauczania w sposób tradycyjny rekomenduje się stosowanie metod i technik kształcenia na odległość z wykorzystaniem platform edukacyjnych do kształcenia online, poprzez prowadzenie zajęć z języka rosyjskiego w formie wideokonferencji lub zamieszczanie materiałów do samodzielnej pracy nad językiem. Taką możliwość dają platformy Google Workspace, MS Teams czy Moodle. Podczas pracy zdalnej warto wykorzystać cyfrowe zasoby z sieci, które umożliwią przeprowadzenie niektórych ćwiczeń w sposób angażujący uczniów, warto sięgnąć do narzędzi takich jak iSLCollective (prezentacje, filmy językowe), Kahoot! (platforma do tworzenia quizów interaktywnych), Quizlet (platforma do tworzenia fiszek do samodzielnej nauki dla uczniów), Mentimeter (platforma służąca do sporządzania ciekawych ankiet, np. ewaluacyjnych);
- Metody aktywizujące – pozwalające osiągać cele kształcenia uczniom ze SPE, np. mapa myśli, metody wizualne (pokaz, demonstracja, film), gry i zabawy językowe, quizy, układanie historyjek etc.
- Metody pracy bazujące na technikach TIK – nauczyciel ma obowiązek wykorzystywać w swojej pracy zdobyte nowoczesnych technologii, kształtując w ten sposób kompetencje cyfrowe uczniów. Nauka słownictwa może odbywać się na platformach internetowych takich jak np. Quizlet, pozwalającej na tworzenie listy słownictwa do nauki, na platformie nauczyciel może śledzić postępy uczniów, dodawać nowe słowa, uczniowie utrwalają słownictwo zarówno w mowie, jak i w piśmie, grając w gry dydaktyczne, powtarzając wymowę po lektorze czy przepisując słowa i wyrażenia. Rekomendowane jest założenie „klasowego” dysku w chmurze (na domenę szkolnej, jeśli taka została stworzona), na takim dysku uczniowie mogą zamieszczać prace pisemne, a nauczyciel dodatkowe zadania, linki, dokumenty, artykuły. Wykorzystanie

TIK na lekcjach sprzyja kształtowaniu cyfrowych kompetencji kluczowych, przydatnych w dalszej edukacji oraz w dorosłym życiu prywatnym i zawodowym.

- Metoda LDL (od niem. *Lernen durch Lehren* – uczenie się przez nauczanie) – polecana do pracy z uczniami zdolnymi, polegająca na tym że to uczeń wciela się w rolę nauczyciela. Metodę można wykorzystać, zachęcając uczniów do prezentacji własnych pasji i zainteresowań.

Wymienione powyżej metody nauczania mogą wydawać się wykluczające siebie nawzajem, jednak elementy każdej z nich można zastosować na lekcji języka rosyjskiego, także w pracy z uczniami ze SPE – np. można wykorzystać elementy pracy metodą kognitywną w pracy z uczniami z ADHD, elementy metody TPR z kolei w sytuacjach, gdy uwaga uczniów spada. Kreatywny nauczyciel w XXI wieku powinien wykorzystywać wiele metod nauczania, czerpiąc z każdej to, co najlepsze. Niejednokrotnie, wybierając formy, metody i techniki nauczania, nauczyciel powinien modyfikować i adaptować je do konkretnej sytuacji dydaktycznej, ponadto powinien podczas wyboru konkretnych form, metod i technik uwzględnić potrzeby uczniów, ich wiek, zainteresowania oraz możliwości psychofizyczne, dbając tym samym o ich holistyczny rozwój zarówno w sferze kognitywnej, jak i emocjonalnej. Praca różnymi metodami sprzyja indywidualizacji procesu nauczania i będzie korzystna zarówno dla uczniów mających trudności w uczeniu się, jak i uczniów zdolnych. Stosując różnorodne formy, techniki i metody pracy, nauczyciel sprzyja kształtowaniu wszystkich ponadprzedmiotowych kompetencji kluczowych uczniów. Realizując na lekcjach treści międzyprzedmiotowe, interdyscyplinarne, nauczyciel uświadamia uczniom, że w realnym świecie przedmioty szkolne nie istnieją w oderwaniu od siebie, a wzajemnie się uzupełniają, język zaś służy do opisywania rzeczywistości, należy skorelować naukę języka z innymi przedmiotami szkolnymi, rozwijając tym samym kompetencje kluczowe, a dodatkowo kształtując postawy niezbędne w życiu.

Skuteczna komunikacja w języku rosyjskim w myśl założeń podejścia komunikacyjnego i podejścia konstruktywistycznego jest możliwa wtedy, gdy na każdej lekcji języka rosyjskiego rozwijamy wszystkie sprawności językowe: słuchanie, czytanie, pisanie i mówienie. Ważne jest kształtowanie w pierwszej kolejności sprawności receptywnych, a następnie przejście do umiejętności produktywnych. Marginalizacja sprawności receptywnych wpłynie negatywnie na kształtowanie kompetencji produktywnych. Uczeń, który nie „osłucha się” z językiem, nie będzie mógł mówić po rosyjsku, stosując się do zasad prawidłowej akcentuacji i intonacji.

W przypadku uczniów realizujących wariant podstawy programowej III.2.0 niezwykle istotny jest tzw. okres ustno-słuchowy (beztękstowy), podczas którego uczniowie zapoznają się z „melodią” języka rosyjskiego, nauczą się podstawowych struktur, poznają funkcję akcentu i intonacji, które odgrywają niejednokrotnie kluczową rolę w przypadku języka rosyjskiego. Podczas okresu ustno-słuchowego uczniowie poznają wiadomości realoiznawcze związane z Rosją. W szkole ponadpodstawowej okres ten powinien trwać nie więcej niż pięć lekcji, wydłużenie tego okresu jest jednak możliwe w pracy z uczniem z dysleksją. Podczas okresu beztękstowego warto zwrócić uwagę uczniów liceów i techników na podobieństwa języka rosyjskiego do języka polskiego, podtrzymując tym samym ich motywację do nauki języka. W okresie ustno-słuchowym uczniowie będą

reagować także na proste polecenia nauczyciela wypowiedziane w języku rosyjskim, przy czym należy pamiętać, że w przypadku uczniów ze SPE polecenia te powinny być krótkie, wielokrotnie powtarzane, tak aby nie zniechęcić ich do nauki języka jednego z naszych sąsiadów.

Poniżej zaprezentowano przykładowe techniki pomocne podczas kształtowania poszczególnych sprawności językowych, w przypadku umiejętności receptywnych (słuchania i czytania) techniki podzielono na trzy kategorie: **przed, w trakcie, po**.

- **Rozumienie ze słuchu** – sprawność kluczowa do zaistnienia prawidłowego aktu komunikacji. Uczeń musi rozumieć komunikat, aby móc prawidłowo na niego zareagować w mowie lub w piśmie. Nagranie wykorzystywane na lekcji powinno być dostosowane do wieku, zainteresowań (zwłaszcza w przypadku uczniów technikum), możliwości i potrzeb ucznia – zwłaszcza w przypadku uczniów z dysfunkcją słuchu, choć nie mają oni obowiązku wykonywania tego typu zadań, praktyka szkolna pokazuje, że uczniowie, często posiadając cyfrowe aparaty słuchowe z wbudowanym mikrofonem do wykapywania dźwięków z otoczenia, chcą brać udział w tego typu zadaniach, pamiętajmy zatem, aby zapewnić ciszę w klasie podczas odsłuchiwania tekstu. Nagranie powinno być także stosunkowo proste, zdania krótkie i wypowiedziane wyraźnie w standardowej odmianie języka. Warto przygotować także transkrypcję tekstu dla uczniów z dysfunkcją słuchu.
 - Przed słuchaniem – przewidywanie treści tekstu na podstawie tematu, ilustracji lub słów kluczy. Ważne, aby przed wysłuchaniem tekstu zapoznać uczniów z leksyką, która pojawi się w nagraniu.
 - W trakcie słuchania – uzupełnianie luk w tekście, porządkowanie zdań w określonej kolejności, zadania typu prawda/fałsz, pytania zamknięte, notowanie/streszczanie informacji zawartych w tekście.
 - Po wysłuchaniu – dyskusja na temat wysłuchanego tekstu, odpowiadanie na pytania dotyczące tekstu, odgrywanie dialogów i scenek tematycznych nawiązujących do tematyki tekstu, wyrażanie opinii na temat wysłuchanego tekstu.

Sprawność rozumienia mowy obcej ze słuchu jest sprawdzana na egzaminie maturalnym – zarówno na poziomie podstawowym, jak i rozszerzonym. Dlatego w procesie nauczania rekomenduje się stosowanie typów zadań wykorzystywanych w arkuszach maturalnych (zwłaszcza podczas pracy z uczniami realizującymi podstawę programową w wariantach III.1.P oraz III.1.R).

- **Czytanie** – sprawność czytania wiąże się z kształtowaniem prawidłowej artykulacji oraz intonacji, dlatego początkowo uczniowie powinni czytać teksty na głos, aby nauczyciel mógł poprawić ewentualne błędy. Głośne czytanie dotyczy przede wszystkim uczniów uczących się języka rosyjskiego od podstaw, lecz także tych na początku szkoły ponadpodstawowej, którzy uczyli się języka rosyjskiego jedynie przez dwa lata w szkole podstawowej. Podobnie jak w przypadku tekstu słuchanego, tekst czytany powinien być dobrany pod kątem zainteresowań, wieku, możliwości i predyspozycji uczniów, tematyka tekstu powinna wzbudzać zaciekawienie licealistów i uczniów technikum. Zgodnie z założeniami podejścia komunikacyjnego powinniśmy wykorzystywać teksty oryginalne, których w przypadku grup bardziej zaawansowanych nie trzeba adaptować, natomiast w przypadku grup

rozpoczynających naukę języka należy je dostosować do stanu aktualnej wiedzy językowej uczniów. Istotne, aby w przypadku uczniów z dysleksją zapoznać się z opinią lub orzeczeniem wydanym przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną, gdyż w zaleceniach dla nauczyciela może znaleźć się zapis, według którego głośne czytanie dla tych uczniów nie jest rekomendowane. Niezwykle istotne w kształtowaniu tej sprawności jest rozwijanie umiejętności czytania ze zrozumieniem oraz wykorzystanie zadań typu maturalnego na poziomie podstawowym lub rozszerzonym.

- Przed czytaniem – stawianie hipotez dotyczących tematyki tekstu na podstawie materiałów ikonograficznych, tytułu tekstu, słów kluczy, określanie rodzaju tekstu.
 - W trakcie czytania – wybór tytułu (nagłówek) do całego tekstu lub jego fragmentów, uzupełnianie luk w tekście, układanie fragmentów tekstu we właściwej kolejności, tak aby stworzyć spójną i logiczną całość, wyszukiwanie oraz notowanie informacji z tekstu.
 - Po czytaniu – odpowiadanie na pytania dotyczące tekstu, pisanie planu wydarzeń, dopisywanie alternatywnego zakończenia do tekstu, pisanie opinii (recenzji) na temat tekstu, ustne lub pisemne streszczanie tekstu, odgrywanie scenki na podstawie przeczytanego tekstu.
- **Pisanie** – ze względu na inny alfabet w języku rosyjskim sprawność ta jest zdecydowanie najtrudniejsza do kształtowania, jest także umiejętnością używaną najrzadziej. Rzecz jasna naukę sprawności pisania powinniśmy zacząć od nauki alfabetu rosyjskiego (kolejność wprowadzania poszczególnych liter alfabetu rosyjskiego została zaprezentowana w rozdziale czwartym). Istotne, aby w pierwszej kolejności wprowadzić możliwie jak najwięcej samogłosek, gdyż to one będą konieczne do zapisywania pierwszych wyrazów. Początkowo kształtowanie sprawności pisania ograniczać się będzie do odwzorowywania liter, sylab, a następnie wyrazów, uczniowie powinni także przepisywać krótkie teksty drukowane (jest to istotne, gdyż rosyjskie litery drukowane i pisane znacznie różnią się od siebie). Rozwijając sprawność pisania, warto odwoływać się do metod i technik wykorzystujących zdobycze nowoczesnych technologii. Podczas nauki pisania warto zwrócić uwagę na kaligrafię i prawidłowe łączenie liter rosyjskich. W pracy z uczniami ze SPE do nauki pisania warto wykorzystać tablet lub tablet graficzny (jeśli szkoła takim dysponuje). Ucząc sprawności pisania, warto skorzystać z zasobów rosyjskiego internetu, na stronie doc-style.ru (dostęp 24.10.2022) można odnaleźć wzory i przykłady pism. W liceum ogólnokształcącym i technikum kluczowe jest wyposażenie uczniów w umiejętności przydatne na kolejnych etapach kształcenia oraz w umiejętności praktyczne, przydatne w życiu zawodowym, takie jak pisanie CV czy listu motywacyjnego w języku rosyjskim.
- **Mówienie** – nadrzędna sprawność produktywna w podejściu komunikacyjnym. Wymaga wykorzystania przez ucznia znajomości słownictwa i gramatyki, choć poprawność gramatyczna nie powinna odgrywać kluczowej roli w procesie komunikacji. Ćwiczenie tej sprawności sprowadza się do dwóch etapów: ćwiczeń przedkomunikacyjnych, podczas których uczniowie powtarzają materiał leksykalny i gramatyczny, oraz ćwiczeń komunikacyjnych, podczas których wykorzystują poznany

materiał do swobodnej komunikacji. Oto przykładowe techniki stosowane podczas uczenia tej sprawności:

- *Картинная галерея* – galeria obrazów – nauczyciel przygotowuje kilka fotografii przedstawiających różne emocje, może też poprosić uczniów o wzajemne wykonanie zdjęć twarzy przedstawiających różne emocje, następnie prosi uczniów o odpowiedź na pytanie: *Что вы сейчас чувствуете? Какие эмоции вы испытываете?* – uczniowie, odpowiadając na pytania, uczą się rozmawiać o uczuciach i emocjach, wykorzystują poznane wcześniej struktury leksykalne i gramatyczne, wielokrotnie powtarzając je.
- Dialog z wykorzystaniem materiału audio lub wizualnego – nauczyciel odtwarza dialog sytuacyjny np. w sklepie, zatrzymuje nagranie po wypowiedzi, pytaniu ekspedientki i prosi uczniów o zaproponowanie odpowiedzi.
- Dubbing – odtworzenie fragmentu filmu bez dźwięku, następnie uczniowie proponują własny dialog do obejrzanych scen, przy kolejnym odtworzeniu dubbingują bohaterów – ćwiczenie rekomendowane dla grup realizujących przedmiot na poziomie rozszerzonym.

Kształtując poszczególne sprawności językowe, należy zawsze pamiętać o uczniach ze SPE. Komunikaty nauczyciela kierowane do uczniów z ADHD powinny być krótkie i precyzyjne, teksty i zadania dla uczniów z dysfunkcją wzroku powinny być odpowiednio powiększone. Należy zachęcać uczniów do pracy nad językiem poprzez stosowanie pochwał i docenianie każdego rodzaju wysiłku językowego. Szczegółowe wskazówki dotyczące kształtowania sprawności językowych u uczniów ze SPE znajdują się w poradniku metodycznym będącym uzupełnieniem niniejszego programu nauczania.

6. Ocenianie osiągnięć uczniów

Ocenianie jest jedną z podstawowych czynności nauczyciela i bardzo często rozumiane jest tylko jako wystawianie stopni. Skuteczna ocena ma być komentarzem dotyczącym warunków uczenia się, sposobu uzyskania informacji o wyniku oraz poprawnej interpretacji wyniku, sposobu wykorzystania tej informacji w toku dalszego uczenia się (Niemierko 2000: 97). Ocena ma za zadanie wspomagać nauczycieli i rodziców w procesie wchodzenia młodego pokolenia w życie. Dobra ocena powinna wskazywać, co uczeń zrobił dobrze, nad czym jeszcze musi popracować, zawierać wskazówki, jak może to zrobić, a także dawać szczegółowe informacje o tym, jak powinien się dalej rozwijać. Takie informacje daje ocenianie kształtujące, które jest rekomendowane przez autorów niniejszego programu nauczania. Aby ocenianie kształtujące było skuteczne, powinno opierać się na sześciu filarach (Czetwertyńska 2005: 6–7):

- planowaniu i formułowaniu celów;
- informacji zwrotnej;
- refleksji i dyskusji na temat osiągnięć uczniów;
- pytaniach kluczowych, dzięki którym nauczyciel może rozpoznać, czy uczeń opanował daną partię materiału;
- regułach, metodach i technikach pracy na lekcji włączających wszystkich uczniów (edukacja inkluzywna);
- stosowaniu samooceny i oceny koleżeńskiej.

W celu realizacji niniejszego programu zaleca się stosowanie oceniania kształtującego jako oceniania bieżącego. Nauczyciel na każdej lekcji określa cele lekcji, stosując język zrozumiały dla uczniów, cel może być podany ustnie lub pisemnie. Podaje również kryteria osiągnięcia celów – kryteria sukcesu, zaleca się stosowanie formuły NaCoBeZU (skrót od „na co będziemy zwracać uwagę”). Stosuje informację zwrotną oraz podaje uczniom kryteria poprawy oceny, a także wskazówki do dalszego rozwoju.

Przygotowując przedmiotowe zasady oceniania, nauczyciel języka rosyjskiego stosujący nauczanie kształtujące powinien przemyśleć, jakie formy aktywności ucznia będą podlegać ocenie i jakie kryteria będą punktowane, np. dialog – maksymalnie 10 punktów (0–2 pkt – płynność wypowiedzi, 0–2 pkt – środki językowe, 0–2 pkt – poprawność wypowiedzi, akcent, intonacja, 0–2 pkt – spójność wypowiedzi, 0–2 pkt – kreatywność). Poniższy schemat prezentuje przykładowe umiejętności podlegające ocenie na lekcjach języka rosyjskiego w liceum i technikum, może posłużyć jako wzór w konstruowaniu przedmiotowych zasad oceniania.

- Formy sprawdzania wiedzy i sposoby ich oceniania:
 - praca klasowa – 20, 25 lub 30 pkt;
 - kartkówka – 5 lub 10 pkt;
 - odpowiedź ustna lub zadanie domowe – 5 pkt;
 - wypowiedź pisemna (e-mail, notatka, wpis na blogu, krótka wiadomość) – 5 lub 10 pkt;
 - dialog, dłuższa wypowiedź ustna (opinia, wywiad) – 10 pkt;
 - słuchanie ze zrozumieniem – 5 lub 10 pkt;
 - czytanie – 5 lub 10 pkt;
 - projekt, prezentacja – 10, 15 lub 20 pkt;
 - aktywność – zaleca się wpisywanie punktów z aktywności tylko jako dodatkowe, co realnie podnosi ocenę końcową i jest ogromną motywacją do uczestniczenia w zajęciach, pozytywne docenianie aktywności ucznia jest niezwykle ważne w kształtowaniu jego poczucia własnej wartości i wpływa pozytywnie na samoocenę ucznia.
- Punktowane dodatkowe osiągnięcia uczniów (również wpisywane w liczniku):
 - konkursy i olimpiady:
 - udział – 2 pkt;
 - przejście do kolejnego etapu – 5 pkt;
 - miejsce 2 i 3 – 5 pkt;
 - miejsce 1 – 10 pkt;
 - inne formy aktywności ucznia – także z obszaru pozajęzykowego (kulturoznawcze, na rzecz promocji języka rosyjskiego itp.) – maksymalnie 10 pkt.
- Sposób wystawiania oceny śródrocznej i rocznej: (suma punktów zdobytych przez ucznia : suma punktów możliwych do zdobycia) × 100%.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz. U. 2019, poz. 373) ocenę śródroczną i roczną ustala się w postaci stopni według następującej skali:

- stopień celujący – 6;
- stopień bardzo dobry – 5;

- stopień dobry – 4;
- stopień dostateczny – 3;
- stopień dopuszczający – 2;
- stopień niedostateczny – 1.

Stosując punktowy system oceniania, zaleca się przeliczenie punktów procentowych na powyższe stopnie, i tak:

- 96–100% – celujący;
- 86–95% – bardzo dobry;
- 71–85% – dobry;
- 51–70% – dostateczny;
- 31–50% – dopuszczający;
- 0–30% – niedostateczny.

Prezentowany powyżej system oceniania inspirowany jest zasadami oceniania stosowanymi w Szkole Podstawowej nr 90 w Poznaniu.

Aby ocena była kompletna, warto przekazać uczniom informację na temat poziomu opanowania poszczególnych sprawności, może to wyglądać w następujący sposób:

- Ocena celująca (6). Uczeń:
 - nie ma żadnych problemów z redagowaniem krótkich form wypowiedzi pisemnych (notatki, e-maila, ogłoszenia, zaproszenia itp.);
 - świetnie radzi sobie z dłuższą formą wypowiedzi pisemnej (III.1.P i III.1.R);
 - wypowiada się swobodnie w języku rosyjskim;
 - jego wypowiedzi zarówno ustne, jak i pisemne są spójne, logiczne, poprawne gramatycznie;
 - pisząc i mówiąc, używa bogatego słownictwa;
 - jest aktywny i komunikatywny na zajęciach;
 - chętnie bierze udział w dodatkowych przedsięwzięciach związanych z językiem rosyjskim (projektach, konkursach), często odnosząc sukcesy.
- Ocena bardzo dobra (5). Uczeń:
 - nie ma większych problemów z redagowaniem krótkich form wypowiedzi pisemnych (notatki, e-maila, ogłoszenia, zaproszenia itp.);
 - na większość tematów wypowiada się swobodnie;
 - jego wypowiedzi zarówno ustne, jak i pisemne są często spójne, logiczne, poprawne gramatycznie;
 - pisząc i mówiąc, używa bogatego słownictwa;
 - zazwyczaj jest aktywny i komunikatywny, zawsze reaguje poprawnie językowo;
 - bierze udział w projektach i konkursach, często odnosząc sukcesy.
- Ocena dobra (4). Uczeń:
 - potrafi redagować krótkie formy wypowiedzi pisemnych, jednak czasem potrzebuje pomocy nauczyciela;
 - potrafi wypowiedzieć się na niektóre tematy, czasem popełnia błędy, ale próbuje się komunikować;
 - jego wypowiedzi ustne i pisemne są poprawne, ale często niespójne i mało logiczne;

- wypowiadając się, używa bogatego słownictwa, ale podstawowych struktur gramatycznych;
 - jest aktywny i komunikatywny w języku, w większości sytuacji reaguje poprawnie językowo;
 - aktywnie uczestniczy w pracy metodą projektu.
- Ocena dostateczna (3). Uczeń:
 - stara się, ale ma trudności z poprawnym redagowaniem wypowiedzi pisemnych;
 - potrzebuje pomocy nauczyciela w redakcji ogłoszenia, notatki, zaproszenia itp.;
 - próbuje się komunikować w języku rosyjskim, ale często jego wypowiedzi są krótkie i nierozwinięte, używa podstawowego słownictwa;
 - czasami jest aktywny i reaguje prawidłowo w większości sytuacji językowych;
 - podczas pracy metodą projektu często przyjmuje bierną postawę, powinien być bardziej aktywny.
 - Ocena dopuszczająca (2). Uczeń:
 - ma duże trudności z redagowaniem krótkich wypowiedzi pisemnych;
 - zawsze potrzebuje pomocy nauczyciela w redakcji ogłoszenia, notatki, zaproszenia itp.;
 - wypowiada się, używając prostego słownictwa, często niepoprawnie akcentując słowa w języku rosyjskim, popełnia liczne błędy gramatyczne;
 - pisząc, używa prostego słownictwa, a jego wypowiedzi są niespójne i nielogiczne, często stosuje powtórzenia leksykalne;
 - jego wypowiedzi ustne i pisemne są często niespójne i nielogiczne;
 - nie jest aktywny na lekcjach, zdarza mu się jednak reagować prawidłowo językowo w prostych sytuacjach językowych (np. charakterystyka postaci, opis miejsca zamieszkania i okolicy itp.);
 - pracując w grupie nad projektem, przyjmuje bierną postawę, rzadko jest aktywny na lekcji.
 - Ocena niedostateczna (1). Uczeń:
 - nie spełnia większości wymagań na ocenę dopuszczającą.

W ten sposób sformułowane kryteria na poszczególne oceny doskonale wpiszą się w system oceniania kształtującego i będą dobrym uzupełnieniem oceniania punktowego, rekomendowanego w niniejszym programie nauczania.

7. Ewaluacja procesu kształcenia

Ewaluacja oznacza określenie wartości czegoś. W procesie dydaktycznym – najprościej rzecz ujmując – ewaluacja jest oceną stopnia osiągnięcia postawionych celów, jest to proces zbierania informacji o przebiegu działania i uzyskiwanych efektach oraz ich analizowania w celu udoskonalenia przebiegu tego procesu i osiągnięcia zamierzonych efektów (Brzezińska 2014: 37). Ewaluacja odnosi się więc do następujących aspektów:

- oceny realizacji celów kształcenia;
- oceny zmian w zakresie kształcenia postaw uczniów;
- oceny kształcenia w zakresie rozwijania umiejętności uczniów oraz stopnia opanowania wiedzy z zakresu języka rosyjskiego.

Dokonując ewaluacji, można posługiwać się różnymi narzędziami badawczymi, może to być ankieta do uczniów, zadawanie pytań, metoda pytań niedokończonych, list do przyjaciela lub do nauczyciela, książka raportowa.

W zakresie realizacji celów kształcenia, podejmując się ewaluacji, można zadać uczniom pytania dotyczące konkretnego wymagania, np. jeśli ewaluacji poddawane jest rozumienie wypowiedzi pisemnych (np. instrukcje obsługi urządzeń elektronicznych), można sformułować arkusz ewaluacji dla uczniów w następujący sposób:

- Z jakich pomocy dydaktycznych skorzystałeś(-aś), analizując tekst instrukcji?
- Podkreśl czasowniki w trybie rozkazującym: *возьми, помнишь, переписши, переписать, подключи, отключить, запомни, отключи.*
- Zaznacz elementy, które pomagają Ci rozpoznać, że dany tekst jest instrukcją (maksimum 3):
 - nazwa urządzenia;
 - czasowniki w trybie rozkazującym;
 - słownictwo potoczne;
 - rysunki/piktogramy pomocnicze;
 - specjalistyczne słownictwo;
 - wyraźne wyróżnienie poszczególnych etapów;
 - formy grzecznościowe.

Można także dokonywać ewaluacji w grupach, zespołach, są to tzw. metody interpersonalne. Można je również stosować w ocenie realizacji celów kształcenia. Do metod interpersonalnych zaliczamy:

- grupy fokusowe;
- obserwację koleżeńską;
- cień.

Metody te zostały szerzej opisane w poradniku metodycznym do niniejszego programu nauczania.

Kolejnym celem ewaluacji jest ocena zmian w zakresie postaw uczniów. Można wykorzystać metodę ruchomej tarczy, np. badając zakres pomocy koleżeńskiej na lekcji języka rosyjskiego. Na środku sali należy ustawić przedmiot, np. krzesło, plecak, doniczkę z rośliną, ważne, aby był duży i widoczny. Uczniowie ustawiają się wokół przedmiotu w dość dużej odległości, następnie należy odczytać zdania związane z pomocą koleżeńską, za każdym razem kiedy stwierdzenie jest zgodne z prawdą, dany uczeń lub grupa uczniów zbliża się do przedmiotu w centrum. Zadanie to można przeprowadzić w języku rosyjskim lub polskim, można powierzyć jego realizację uczniowi zdolnemu. Innym przykładem jest badanie postaw z zakresu świadomości językowej dotyczącej podobieństw między językiem rosyjskim i polskim. Dobrym narzędziem, które można wykorzystać w tym celu, jest list do przyjaciela. Uczniowie w ramach pracy na lekcji lub pracy domowej otrzymują za zadanie napisanie listu do polskiego kolegi, którego zachęcą do nauki języka rosyjskiego. W liście uczniowie powinni wskazać podobieństwa między językiem rosyjskim i polskim, budując tym samym motywację do nauki języka.

Badanie ewaluacyjne ostatniego obszaru – oceny kształcenia w zakresie rozwijania umiejętności uczniów oraz stopnia opanowania wiedzy z zakresu języka rosyjskiego –

można, a nawet należy przeprowadzać na bieżąco. Przydatnym narzędziem badawczym będzie tutaj metoda niedokończonych zdań. Uczniowie zostają poproszeni po lekcji o uzupełnienie kilku prostych zdań:

- Na dzisiejszej lekcji dowiedziałem(-am) się...
- Najtrudniejsze dla mnie było...
- Nie miałem(-am) problemów z...
- Na następnej lekcji chciał(a)bym doskonalić...

Innym przydatnym narzędziem będzie metoda walizki i kosza. Można w tym celu wykorzystać prawdziwe rekwizyty, ale również takie wyobrażone. Na karteczkach uczniowie zapisują, co zabierają ze sobą z danej lekcji i wrzucają to do walizki, a do kosza wyrzucają kartki z tym, co uznają za niepotrzebne.

Do oceny kształcenia w zakresie rozwijania umiejętności uczniów, w tym także umiejętności niezbędnych na rynku pracy, warto sięgnąć po znaną i lubianą metodę ewaluacji, jaką jest róża wiatrów. Nauczyciel przygotowuje na kartkach dla każdego ucznia różę wiatrów, z tym że nie zaznacza na niej kierunków świata, a poszczególne elementy dotyczące badanego obszaru: kształtowanie kompetencji kluczowych na lekcjach języka rosyjskiego (np. kompetencji w zakresie wielojęzyczności), kształtowanie umiejętności miękkich przydatnych w przyszłym życiu zawodowym (np. kreatywność, wysoka kultura osobista, zdolności przywódcze etc.). Linie każdej osi należy podzielić na wartości od 1 do 6, uczniowie zaznaczają na każdej z osi punkt będący oceną poszczególnych elementów, następnie łączą ze sobą zaznaczone punkty i otrzymują własną różę wiatrów, którą następnie przekazują nauczycielowi.

Ewaluacja jest procesem, który służy doskonaleniu zarówno uczenia się, jak i nauczania języka. Realizując program nauczania, nauczyciel powinien wykorzystywać ją w celu doskonaleniu własnego warsztatu pracy. Ważne jest także, aby zademonstrować uczniom, że dokonując autoewaluacji, kształtuje się właściwe postawy, zachęca do refleksji oraz twórczej pracy nad własnymi słabszymi stronami.

BIBLIOGRAFIA

- Borgensztajn J., Karczewska-Gzik A., Milewska M., Witkowska E., Malinowski M., 2018, *Wytyczne do tworzenia programów nauczania i scenariuszy zajęć*, Warszawa: ORE.
- Brzezińska A., 2014, *Ewaluacja w praktyce szkolnej i systemie edukacji*, profnet.org.pl (dostęp 24.10.2022).
- Chorab G., 2017, *Nauczyciel w paradygmacie konstruktywistycznym*, „Szkoła – Zawód – Praca”, nr 13, s. 45–54.
- Chrzanowska I., Szumski G. (red.), 2019, *Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole*, Warszawa: FRSE.
- Czetwertyńska G., 2005, *Konstruktywizm a ocenianie kształtujące*, „Języki Obce w Szkole”, nr 6, s. 16–19.
- Filipiak E., Siadak G., 2014, *Edukacja szkolna i pozaszkolna. Późna faza dorostania: wiek 14/15–19/20 lat*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Filipiak E., Wiśniewska M., 2014, *Opieka i wychowanie. Późna faza dorostania: wiek: 14/15–19/20 lat*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Gałazka A., Gębka-Suska A., Suska C., 2017, *Teoria w pigułce. Zestaw 1. Zeszyt 1*, Warszawa: ORE.
- Karolczuk M., 2016, *Nauczanie języka rosyjskiego jako drugiego języka w Polsce z perspektywy edukacji międzykulturowej*, Białystok: Wydawnictwo Prymat.
- Komorowska H., 2009, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Ledzińska M., Czerniawska E., 2011, *Psychologia nauczania. Ujęcie poznawcze. Podręcznik akademicki*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Łaska B., 2019, *Prawo oświatowe a edukacja włączająca*, Warszawa: ORE.
- Niemierko B., 2000, *Pomiar wyników kształcenia*, Warszawa: WSiP.
- Solecka B., 2018, *Dostosowanie metod pracy do indywidualnych potrzeb rozwojowych z uwzględnieniem diagnozy, potrzeb oraz możliwości uczniów – scenariusz warsztatów dla nauczycieli*, Warszawa: ORE.
- Szczepkowska K., 2019, *Edukacja włączająca w szkole – szanse i wyzwania*, Warszawa: ORE.
- Tarwacki M., b.r., *Edukacja włączająca – przyszłość polskiej edukacji*, Warszawa: ORE.
- Zaremba L., b.r., *Jak promować jakość w edukacji włączającej*, Warszawa: ORE.
- Zając H., 2008, *Ewolucja teorii nauczania języka rosyjskiego w polskiej szkole w latach 1950–2000. Część 1: metody glottodydaktyczne*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Żylińska M., 2009, *Konstruktywistyczna dydaktyka języków obcych*, „Języki Obce w Szkole”, nr 1, s. 5–13.
- Żylińska M., b.r., *Neurodydaktyka, czyli nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Warszawa: ORE.

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz dodatkowych umiejętności zawodowych w zakresie wybranych zawodów szkolnictwa branżowego, Dz. U. 2020, poz. 635.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz. U. 2019, poz. 373.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół, Dz. U. 2019, poz. 639 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, Dz. U. 2018, poz. 467 z późn. zm.

Zalecenie Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE 2018, C189/1.

Szymon Domański – nauczyciel mianowany. Od 2017 roku uczy dwóch języków obcych (angielskiego i rosyjskiego) w Szkole Podstawowej im. hr. Władysława Zamoyskiego nr 90 w Poznaniu. Nauczanie języka rosyjskiego wprowadził w formie zajęć dodatkowych we współpracy ze szkolnym Stowarzyszeniem 90-tka oraz w ramach poznańskiego programu profilaktycznego. Entuzjasta projektów mających na celu wspieranie wszystkich uczniów w osiąganiu sukcesów dydaktycznych. W 2018 roku współtworzył projekt „WspieraMY” mający na celu wyrównanie szans wśród uczniów z problemami, a także uczenie języków obcych ciekawymi, kreatywnymi metodami prowadzącymi do zwiększenia indywidualizacji nauczania, a w konsekwencji do wzrostu autonomii ucznia. W roku szkolnym 2019/2020 koordynował z ramienia szkoły XI edycję ogólnopolskiego projektu „Szkoły otwartej na wielokulturowość”. Działania podejmowane w ramach projektu pozwoliły na stworzenie przyjaznej i otwartej przestrzeni dla wszystkich: uczniów, rodziców i nauczycieli.

Rafał Otręba – doktor ekonomii w zakresie nauk o zarządzaniu, nauczyciel dyplomowany; nauczyciel języka niemieckiego, adiunkt Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach; edukator z zakresu języka niemieckiego, egzaminator i trener Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Jaworznie, trener w zakresie m.in. kompetencji kluczowych, ewaluacji w edukacji, przywództwa edukacyjnego; autor i współautor publikacji z zakresu dydaktyki języków obcych.